

LUNDS UNIVERSITET

Ekonomihögskolan
Institutionen för handelsrätt
HAR 333 Kandidatuppsats

VT 2006

Moderniseringen av det åttonde bolagsdirektivet -ett steg mot en effektivare revision?

Handledare: Henrik Norinder

Författare: Linn Lindqvist

Sammanfattning

Titel	Moderniseringen av det åttonde bolagsdirektivet -ett steg mot en effektivare revision?
Författare	Linn Lindqvist
Handledare	Henrik Norinder
Syfte	Att undersöka om direktivet lägger en grund för en effektivare revision av företag inom EU.
Metod	Uppsatsen är deskriptiv och en deduktiv forskningsansats har tillämpats. En dokumentstudie har genomförts av rättsligt material samt artiklar. En kvalitativ forskningsstrategi har tillämpats, eftersom att den är mer flexibel samtidigt som fokus vilar på att analysera text.
Teori	Teoriavsnittet utgår från teorier kring global governance, vilket bidrar med ett globalt angreppssätt. Agentteorin har även tillämpats i syfte att öka förståelsen för de komplexa relationer som föreligger inom revisionsbranschen.
Resultat	Moderniseringen av det åttonde bolagsdirektivet innebär en mer heltäckande reglering inom revision. Revisionen inom EU kan härigenom bli mer harmoniserad även om det finns öppningar för nationella särdrag. Globaliseringen ställer krav på nya samarbetsformer över gränserna för att effektivisera revisionen, vilket direktivet öppnar upp för. För att uppnå en effektivare revision gäller det att ett bra samarbete kommer till stånd med länder såväl inom som utom Europa. Moderniseringen lägger en grund för en effektivare revision, men det kommer att krävas mycket arbete av de enskilda medlemsstaterna för att effektivisera revisionen i praktiken.
Nyckelord	Det åttonde bolagsdirektivet, ISA, oberoende, offentlig tillsyn, revision.

Abstract

Title	The modernisation of the Eight directive -one step closer to an effective audit?
Author	Linn Lindqvist
Advisor	Henrik Norinder
Purpose	To investigate if the directive establishes a ground for a more effective audit of the companies within the EU.
Methodology	This essay is descriptive and a deductive research method has been used. A document studie of legal material and articles has been carried out. The essay is qualitative, a flexible method which focuses on text analysis.
Theory	Theories of global governance has been used and contributes with a global perspective. In addition to global governance theory, has Agent theory been applied in order to increase the understanding of the complex relations within auditing.
Result	The modernisation of the Eight directive broadens the legislation within auditing. The expanded legislation within EU sets a ground for a more harmonised audit, though there are openings for national specifics. The globalisation demands new cross national collaborations in order to achieve a more effective audit, which the directive prescribes. It is important to secure a good collaboration between the memberstates as well as with other states. The directive opens up to a more effective audit within the EU, but it is going to take a lot of work from the memberstates in order to achieve a more effective audit in practise.
Key words	Audit, ISA, independence, public oversight, the Eight directive.

Innehållsförteckning

1. Inledning	6
1.1 Bakgrund.....	6
1.2 Problemdiskussion	8
1.3 Syfte	8
1.4 Avgränsningar.....	9
2. Metod	10
2.1 Val av metod	10
2.2 Forskningsansats	10
2.3 Forskningsstrategi	11
2.4 Val av teorier	11
2.5 Datainsamling	12
2.6 Validitet och reliabilitet	12
3. Teori.....	14
3.1 Global governance	14
3.2 Agentteori	17
4. Empiri	19
4.1 Aktörer verksamma inom revisionsbranschen.....	19
4.1.1 IFAC	19
4.1.2 FEE	20
4.1.3 FAR.....	20
4.1.4 Revisorsnämnden.....	21
4.2 Rättsligt material.....	22
4.2.1 Vägen mot en modernisering av det åttonde direktivet (84/253/EEG)	22
4.2.2 Revisorerers oberoende.....	26
4.2.3 Revisionskommittéer	28
4.2.4 Revisionsstandarder och revisionsberättelsen	30
4.2.5 Offentlig tillsyn och samarbete mellan medlemsstaterna	31
4.2.6 Internationella aspekter.....	34
4.2.7 Effekter för Sverige	38
5. Analys	41
5.1 Global governancesystemet	41
5.2 Revisorns oberoende.....	43
5.3 Revisionskommittéer	44
5.4 Revisionsstandarder och revisionsberättelsen	45
5.5 Offentlig tillsyn och samarbete mellan medlemsstaterna	47
5.6 Effekter för Sverige	48
6. Slutdiskussion	51
6.1 Slutsats	51
6.2 Förslag till vidare studier	53
7. Källförteckning	54

Förkortningar

IAASB – International Auditing and Assurance Standards Board

IASB – International Accounting Standards Board

IFAC – International Federation of Accountants

ISA – International Standards on Auditing

FEE – The Fédération des Experts Comptables Européens

NRF – Nordiska Revisorsförbundet

PCAOB – Public Company Accounting Oversight Board

PIOB – The Public Interest Oversight Board

RS – Revisionsstandard i Sverige

SEC – Securities and Exchange Commission

1. Inledning

Inledningskapitlet börjar med att ge läsaren en ämnesbakgrund. Bakgrunden mynnar sedan ut i en problemdiskussion kring området, där relevanta frågor genereras. Avslutningsvis klargörs uppsatsens syfte samt avgränsningar.

1.1 Bakgrund

Globaliseringen har medfört stora förändringar inom företagsvärlden. Företag verkar idag i allt större utsträckning på en global marknad och möter härigenom nya utmaningar. De globala kapitalmarknaderna har blivit en viktig del i företagens kapitalanskaffning.¹ Världen har de senaste åren upplevt en rad företagsskandaler med långtgående effekter. Skandaler som Enron, Worldcom och Parmalat aktualiserade behovet av en effektivare revision. USA vidtog efter skandalerna en rad åtgärder i syfte att återvinna investerarnas förtroende för marknaden. USA införde under 2002 Sarbanes-Oxley Act, vilket bland annat innebar att standardsättningen inom revision överfördes från revisorsprofessionen till den självständiga organisationen PCAOB. Standardsättningen inom revision kom härigenom även att bli alltmer regel- och detaljstyrd.²

I Europa påbörjades arbetet med att effektivisera revisionen redan 1996 när Kommissionen presenterade sin grönbok, "Roll, ställning och ansvar för revisorer som utför lagstadgad revision inom Europeiska unionen".³ Grönboken uppmärksammade behovet av en effektivare reglering av revision inom EU. Det åttonde bolagsdirektivet (84/253/EEG), som främst berörde godkännandet av lagstadgade revisorer, ansågs inte vara tillräckligt omfattande. Kommissionen gav härefter ut ett meddelande 1998, "Meddelande från Kommissionen om lagstadgad revisionen i Europeiska unionen: vägen framåt", där de bland annat föreslog att en revisionskommitté med syfte att förhöja kvalitén på revisionens skulle inrättas.⁴

¹ Brännström, Dan (2004) "Det krävs ökad tydlighet och mer långtgående åtgärder!". *Balans*, Nr 4, 2004, s. 41-42.

² Danielsson, Åke, Larsson, Lars-Gunnar (2004) "RS utmanar revisorns beteende". *Balans*, Nr 11, 2004, s. 15-16.

³ Brännström, Dan (2004) "Det krävs ökad tydlighet och mer långtgående åtgärder!". *Balans*, Nr 4, 2004, s. 41-42.

⁴ KOM (2003) 286 slutlig "Meddelande från Kommissionen till rådet och Europaparlamentet: En förstärkt lagstadgad revision i EU", s.3.

Revisionskommittén inrättades och deras arbete resulterade i två rekommendationer, ”Kvalitetssäkring av lagstadgad revision” (2001/256/EG) och ”Revisorns oberoende” (2002/590/EG). Sverige vidtog ett flertal förändringar för att implementera direktiven.⁵ En modernisering av EU:s åttonde bolagsdirektivet ansåg dock fortfarande vara nödvändigt i syfte att effektivisera revisionen. En modernisering påbörjades och resulterade i ett nytt åttonde bolagsdirektiv som antogs av Rådet (ECOFIN) den 11 oktober 2005.⁶ Det moderniserade åttonde bolagsdirektivet är mer långtgående än det tidigare och kan ses som ett led i en bredare handlingsplan mot en förstärkt lagstadgad revision inom EU.⁷

Det moderniserade åttonde bolagsdirektivet är influerat av det arbete som pågått inom EU sedan 1996. Skandalerna såväl påverkade som påskyndade processen och direktivet präglas dels av tidigare arbete dels av amerikansk lagstiftning. Genom direktivet harmoniseras revisionen inom EU och gemensamma revisionsstadarder införs. Tillsynsmyndigheterna måste även samarbeta över gränserna inom EU, samtidigt som direktivet öppnar upp för samarbete med tredje länder.⁸

⁵ Revisorsnämndens årsredovisning 2004, s.6.

⁶ Pressrelease, 13165/05 (Presse 260), Luxemburg, 2005-10-11.

⁷ Diamant, Adam, Holm, Anders, Strömberg, Peter (2006) ”Revisorsnämnden och åttonde direktivet ställer nya krav på både professionen och på tillsynen”. *Balans*, Nr 1, 2006, s.22-25.

⁸ Brännström, Dan (2004) ”Det krävs ökad tydlighet och mer långtgående åtgärder!”. *Balans*, Nr 4, 2004, s. 41-42.

1.2 Problemdiskussion

Moderniseringen av det åttonde bolagsdirektivet föreskriver en mer harmoniserad revision inom EU. Genom det moderniserade åttonde direktivet skapas en mer heltäckande reglering för revisionen inom EU. Syftet med moderniseringen är att uppnå en effektivare revision inom EU. En global ekonomi med globala kapitalmarknader har tvingat revisionsbranschen att anpassa sig till nya förutsättningar. Revisionsbranschen måste för att uppnå en effektiv revision ta stor hänsyn till de nya förutsättningarna. För att öka tillförlitligheten av EU:s kapitalmarknad måste en effektiv revision säkerställas i samtliga medlemsstater och en harmonisering av revisionen blir härigenom ett viktigt element. Regleringarna av revisionen inom EU måste för att säkerställa en effektivare revision ta hänsyn till globaliseringen och härpå följande krav om harmonisering. Den ökade globaliseringen ställer nya krav på samarbetsformer såväl mellan medlemsstater inom EU som med övriga länder.

De senaste årens skandaler fick långtgående effekter, vilket påvisade behovet av en effektivare revision. Många olika intressentgrupper påverkades negativt och förtroendet för såväl kapitalmarknaderna som revisionsbranschen minskade. En effektiv revision måste säkerställa flera intressentgruppers intressen.

Moderniseringen av det åttonde direktivet har förutom att erbjuda en mer heltäckande reglering inom revision många krav att leva upp till. Erbjuder de nya regleringarna verktyg som tar hänsyn till de nya globala förutsättningarna samtidigt som flera intressentgruppers intressen säkerställs? Vilka är målen för de verktyg som presenteras i det moderniserade åttonde direktivet? Uppnås målen på ett effektivt sätt med hjälp av verktygen som presenteras?

Frågor som uppkommer är: Säkerställs en effektiv revision och härigenom allmänhetens intresse?, Vilka effekter kommer direktivet få i praktiken?, Harmoniseras revisionen inom EU genom direktivets regleringar?, Kommer samarbetet att fungera mellan dels länderna inom EU dels med tredje länder?, Räcker moderniseringen eller behövs det mer långtgående åtgärder?

1.3 Syfte

Syftet med uppsatsen är att undersöka om direktivet lägger en grund för en effektivare revision av företag inom EU.

1.4 Avgränsningar

Det moderniserade åttonde direktivet är mycket mer omfattande än det tidigare direktivet. Jag har valt att studera de tekniska förutsättningar som direktivet föreskriver och kommer härigenom inte att gå in på de mer personberoende bitarna. Till de personberoende bitarna har jag räknat in etiska regleringar samt utbildnings- och fortbildningsregleringar.

De förutsättningar för en effektiv revision som presenteras i det moderniserade direktivet kommer att studeras. Till förutsättningarna för en effektivare revision har jag räknat in införandet av revisionskommittéer, system för offentlig tillsyn, samarbete mellan medlemsstaterna samt internationella aspekter. Genomförandet av revisionen kommer även att studeras och här har jag valt att titta närmare på revisorns oberoende samt införandet av internationella revisionsstandarder.

Uppsatsen kommer inte in någon större utsträckning behandla regleringar kring företagens interna kontrollsystem. Motiveringen till detta är att regler kring Sarbanes-Oxley- Act måste beaktas vid en sådan studie. Det som berör företagens interna styrning i uppsatsen är endast införandet av revisionskommittéer i företag av allmänt intresse. Revisionskommittéerna får genom direktivets bestämmelser en central roll gällande oberoendet.

Det globala system som revisionsbranschen verkar i kommer även att studera för att kunna utröna hur väl direktivet är anpassat till detta. På global nivå kommer främst USA att behandlas eftersom att deras kapitalmarknad är så betydelsefull. På internationell nivå kommer regleringarna inom EU att behandlas. På nationell nivå kommer endast effekterna för Sverige att behandlas. Jag kommer dock inte att gå in på hur andra svenska lagar, såsom aktiebolagslagen, påverkas av det nya direktivet.

2. Metod

I metodkapitlet klargörs tillvägagångssättet för läsaren. Läsaren kan härigenom skapa sig en förståelse om vilken information som samlats in, hur den samlats in och varför. Metodkapitlet kan även vara en hjälp för läsaren att bedöma uppsatsen validitet och reliabilitet.

2.1 Val av metod

Jag har valt att tillämpa en rättspolitisk metod och antar således en mer öppen metod än den strikt rättsdogmatiska. Den rättspolitiska metoden har möjliggjort funktionella och teleologiska förklaringar av EG-rätten. Revisionen inom EU ska säkerställa allmänhetens intresse och är härigenom ett högst politiskt område.

Ekonomiska teorier har även tillämpats, vilket bidrar med ett rättsekonomiskt perspektiv. De ekonomiska teorierna kan härigenom öka förståelsen av juridikens betydelse för samhällsekonomin⁹. Det rättsekonomiska perspektivet tillför ofta värde, men det är viktigt att uppmärksamma att ekonomiska modeller är en förenkling av verkligheten¹⁰. De ekonomiska teorierna har bidragit med relevanta infallsvinklar för analys och slutsats.

2.2 Forskningsansats

En deduktiv forskningsansats har tillämpats och uppsatsen går således från teori till empiri. Författaren skapar en bild av omvärlden genom studier av tidigare empiriskt material och teorier innan undersökningen genomförs.¹¹ Teoristudierna utgår från global governance i syfte att förstå den komplexa värld som revisionsbranschen verkar i och de relevanta förhållanden som föreligger. För att närmare studera branschen och dess komplexa relationer används agentteori. Tidigare empiriska material utgörs främst av dokumentstudier kring förhållanden i branschen samt relevanta organ inom revisionsbranschen.

⁹ Dahlman, Christian, Glader, Marcus, Reidhav, David (2004) Rättsekonomi En introduktion, Studentlitteratur, s.220.

¹⁰ Ibid, s.212.

¹¹ Jacobsen, D.I. (2002) Vad, hur och varför?, Studentlitteratur, s. 34-35.

Kritik som framförts mot metoden är att en viss föreställning skapas, vilket kan begränsa informationsinsamlingen. Det finns en risk att forskaren förbigår det mest relevanta genom att endast söka efter information som stöder föreställningarna.¹² Jag har dock tagit hänsyn till detta och försökt att uppnå en nyanserad bild genom att använda flera olika infallsvinklar och källor.

Uppsatsen är deskriptiv eftersom att den beskriver det moderniserade åttonde bolagsdirektivet och strukturen inom branschen utan att göra anspråk på att ge förslag till hur det borde se ut.¹³

2.3 Forskningsstrategi

En kvalitativ forskningsstrategi har tillämpats och författaren har således fokuserat på att samla in och analysera data i form av ord och text.¹⁴ Den kvalitativa metoden är mer flexibel än den kvantitativa och möjliggör ett mer öppet förhållningssätt till ny information. Forskningsprocessen är inte låst och tillåts härigenom vara mer interaktiv.¹⁵ Den kvalitativa metoden har skapat större klarhet kring det moderniserade åttonde bolagsdirektivet och genererat en mer nyanserad bild.¹⁶

2.4 Val av teorier

Uppsatsen utgår från teorier kring global governance. Teoriavsnittet kring global governance är en omarbetning av teorikapitlet i en företagsekonomisk magisteruppsats vid Lunds universitet.¹⁷ Global governance handlar om institutioner som är verksamma på den internationella arenan. Teorierna kring global governance har bidragit med ett angreppssätt som ansetts vara av stor vikt eftersom revisionsbranschen arbetar på en global arena och EU verkar nationellt, internationellt samt globalt. Genom det moderniserade åttonde bolagsdirektivet öppnar EU upp för ett större samarbete inom revision medlemsländerna emellan samt med tredje länder.

¹² Jacobsen, D.I. (2002) Vad, hur och varför?, Studentlitteratur, s. 34-35.

¹³ Artsberg, Kristina (2003) Redovisningsteori –policy och –praxis, Liber AB, s.31.

¹⁴ Jacobsen, D.I. (2002) Vad, hur och varför?, Studentlitteratur, s. 154.

¹⁵ Ibid, s. 142.

¹⁶ Ibid, s. 145.

¹⁷ Ekonomihögskolans hemsida, <http://biblioteket.ehl.lu.se/olle/>, Lindqvist, Linn, Paulsson, Johanna (2006) "Hur har rollen för FAR och Revisorsnämnden förändrats? 1999-2005", 2006-01-27, s. 21-31.

Agentteorin har bidragit med förståelse för de intressen som tillgodoses i olika relationer. Revisionen har till syfte att säkerställa allmänhetens intresse och teorin har härigenom bidragit med intressanta infallsvinklar.

2.5 Datainsamling

Uppsatsen baseras på sekundärdata, vilket ställer höga krav på urvalet av källor. Det är viktigt att undersöka källorna och ta reda på var de kommer ifrån, vem som samlat in informationen och om den är trovärdig.¹⁸ Dokumentstudier har ansetts vara mest lämpad eftersom att författaren har velat undersöka förarbeten, rättsligt material och information kring hur andra har tolkat de förändringar som det moderniserade åttonde bolagsdirektiv innebär. Förarbeten har bidragit med ökad förståelse och motiv till de förändringar som föreligger. Det rättsliga materialet består till stor del av de gamla respektive det nya åttonde bolagsdirektivets utformning. Information kring hur andra har tolkat materialet är främst hämtat från Balans, som är revisorernas branschtidning. Dessa tolkningar har ansetts vara relevanta eftersom att författarna till artiklarna är väl insatta i revisionsbranschen.

2.6 Validitet och reliabilitet

Den kvalitativa metoden har vissa begränsningar och resultaten kan härigenom bli mer nyanserad¹⁹. De artiklar som använts i uppsatsen kan vara nyanserade eftersom att personliga åsikter uttrycks. Detta förfarande ger dock en hög intern giltighet, eftersom att den kan öka förståelsen av det moderniserade åttonde bolagsdirektivets effekter. Jag har även arbetat med att få fram en bild av det rättsliga materialet enligt den traditionella juridiska metoden, vilket tillsammans med materialet från artiklarna kan skapa en mer nyanserad bild. Den traditionella juridiska metoden har i sin tur kritiserats för att den präglas av ett visst godtycke²⁰. Det rättsekonomiska perspektivet i uppsatsen har tillfört ett värde, vilket jag anser minskar godtycket något. De ekonomiska teorierna i uppsatsen har bidragit med infallsvinklar, vilket kan minska subjektiviteten. Den kvalitativa metoden kan innebära problem för den externa giltigheten, möjligheten att

¹⁸ Jacobsen, D.I. (2002) Vad, hur och varför?, Studentlitteratur, s. 153.

¹⁹ Ibid, s. 142.

²⁰ Dahlman, Christian, Glader, Marcus, Reidhav, David (2004) Rättsekonomi En introduktion, Studentlitteratur, s.212.

generalisera²¹. Jag har därför varit försiktig med generaliseringar och arbetat med att få fram relevant data för att öka validiteten.

²¹ Jacobsen, D.I. (2002) Vad, hur och varför?, Studentlitteratur, s. 144.

3. Teori

Teorikapitlet inleds med en beskrivning av teori kring global governance. Definitioner av global governance behandlas såväl som olika teoretiska diskussioner kring det globala systemet. Teorikapitlet avslutas med agentteorin som beskriver den komplexa relation som uppstår mellan en principal och agent.

3.1 Global governance

Begreppet governance uppkom under slutet av 1980-talet genom olika internationella relationer. Governance ansågs vara ett försök att tänka systematiskt gällande internationella relationer. Flertalet författare har härefter försökt att definiera begreppet global governance. Tidiga definitioner av begreppet global governance är att det ska ses som ett system skapat i syfte att inkludera regler för mänskliga aktiviteter på olika nivåer, från familjen till stora internationella organisationer. De mål som ställs upp i systemet uppnås genom kontroll och kan härigenom få transnationella följder. Definitionen kan kännas lite vag och allinkluderande och ett annat synsätt på global governance är att det istället för ett system av regler ska ses som en aktivitet som berör nationellt gränsöverskridande relationer. Global governance har även beskrivits likt fragmenterade delsystem som försöker handla i allmänhetens intresse.²²

Global governance kan användas i syfte att beskriva strukturer och processer som ligger utanför den enskilda staten där en enväldig politisk auktoritet inte existerar. Teoretiskt kan global governance bidra med ett analytiskt angreppssätt för att besvara centrala frågor som: vem styr?, i vems intresse?, med vilka medel? och i vilket syfte?.

Global governance har även kritiserats och författare menar att globala institutioner inte kan genomdriva beslut utan att den kapaciteten endast återfinns hos den enskilda staten. Vissa författare menar även att global governance är en form av politisk dominans.²³

²² Smouths, Marie-Claude (1998) "The proper use of governance in international relations". *International Social Science Journal*, Nr 155, volym 50, 1998, Blackwell, s. 81-99.

²³ Held, David, McGrew, Anthony (2002) "Governing Globalization: Power and Global governance" eds Held, D. & McGrew, A. Cambridge: Polity Press, s. 8-9.

Global governance kan vara en hjälp när nationella stater misslyckas med att nå upp till vissa förväntningar. Global governance kan bistå med alltifrån medling och koordination till att sanktionera samt övervaka. Anledningar till att den enskilda staten misslyckas kan bero på utomstående effekter som ligger utanför deras jurisdiktion. Det kan även bero antingen på bristande resurser eller på en avsaknad av vilja och motivation. Det sistnämnda är det mest svårlösta problemet.²⁴

Samarbetet i ett global governance system kan delas in i tre dimensioner. Den första dimensionen berör aktiviteten hos de inblandade aktörerna. Ett aktivt deltagande karaktäriseras av att aktörerna hjälper till att bilda regler och policys. Det är även viktigt att utkristallisera om det är statliga eller privata aktörer som är med i samarbetet, eller både och, samt hur interaktionen mellan dessa ser ut. Den andra dimensionen handlar om hur delegeringen ser ut i systemet. Delegering kan ske av tre olika funktioner: regel- och policyskapande, policyimplementering samt tvistlösning. Delegeringsgraden kan variera och när implementeringen lämnas åt medlemsstaterna i ett system blir den lägre. När funktionen att avgöra tvister lämnas åt oberoende domstolar blir däremot delegeringsgraden högre. Den tredje dimensionen behandlar grad av medverkan och härigenom hur makten i systemet ser ut. Makten kan vara jämt fördelad mellan aktörerna i systemet likväl som dominans kan förekomma.²⁵

Global governancesystem påverkar stater olika beroende på en rad faktorer. Faktorer alltifrån statens roll i politiska, militära och ekonomiska hierarkier till det inhemska politiska klimatet och dess institutionella struktur påverkar dess uppfattning av ett global governancesystem.²⁶ Hur demokratiskt ett global governancesystem är beror på omfattning, intensitet och relativ effekt. Med omfattning åsyftas de som i hög grad påverkas av ett visst kollektivt problem. Intensiteten beror på hur stor gruppen är som påverkas och hur väl grundade initiativen är såväl lokalt som globalt. Den relativa effekten beskriver signifikansen för systemet, som ökar i takt med att möjligheterna till en lokal lösning minskar.²⁷

²⁴ Koenig –Archibugi, Mathias (2002) "Governing Globalization: Power and Global governance" eds Held, D. & McGrew, A. Cambridge: Polity Press, s. 47-49.

²⁵ Ibid, s. 47-52.

²⁶ Ibid, s. 50-52.

²⁷ Held, David (2004) "Democratic Accountability and Political Effectiveness from a cosmopolitan Perspective". Government and opposition, Nr 2, Volym 39, 2004, Blackwell, s. 375-376.

Global governancesystem kan även innehålla viktiga, ibland dominerande, aktörer från den privata sektorn. När de enskilda staterna inte lyckas styra kan de privata aktörerna helt ta över och skapa sina egna standarder. Privata initiativ uppstår när staten inte reglerar vissa områden eller stödjer privata aktörer. Den privata och offentliga sektorn kan även arbeta sida vid sida i systemet. Privata initiativ uppstår primärt i de starkaste industriländerna.²⁸

Den enskilda staten har en viktig roll i global governance system. Staten legitimerar och försäkrar trovärdigheten i dessa system och är en viktig länk när det gäller att upprätthålla rättssäkerheten vid internationella regleringar. I komplexa politiska system ökar vikten av rättssäkerhet, vilket kräver ett starkt nätverk av sammanlänkad statlig makt i syfte att reglera och handleda. Den enskilda staten får även här en viktig roll i att sammankoppla olika styrmakter till ett integrerat system och att distribuera makt såväl uppåt som nedåt för att minska att ett gap uppstår.²⁹

Den politiska maktstrukturen har länge varit under förändring. Makten delas allt oftare mellan internationella, nationella och lokala aktörer, vilket tydliggörs genom det utökade EU samarbetet såväl som utvecklingen inom internationella organisationer. Global problemlösning är en utmaning för samtliga involverade. En utmaning är att skapa en policy när det är så många som ska ha ett ord med i leken samtidigt som det saknas en enhetlig åsikt. De internationella organen kan vara oense om allt ifrån mål och medel till kostnader. Det kan även finnas en obalans i maktfördelningen dels mellan stater, dels mellan statliga och icke statliga organ.³⁰

USA innehar en av världens viktigaste kapitalmarknader och har stor makt i samtliga global governance system. USA beskrivs ha större makt än sin formella rösträtt i internationella organisationer och vid internationella förhandlingar har det visat sig att USA sällan tvingas till stora kompromisser. Det finns dock ett behov från USAs sida att ingå i multilaterala organisationer i syfte att uppnå sina mål. De senaste årens finansiella kriser visar tydligt på behovet av att ingå i allt

²⁸ Woods Ngair (2002) "Governing Globalization: Power Authority and Global governance". Cambridge: Polity Press, s. 29-32.

²⁹ Hirst, Paul, Thompson, Grahame(1999)"Globalization in question- The international economy and the possibilities of governance". Polity Press, Blackwell Publishers Inc.,s. 256-278.

³⁰ Held, David (2004) "Democratic Accountability and Political Effectiveness from a cosmopolitan Perspective". Government and opposition, Nr 2, Volym 39, 2004, Blackwell, s. 367-371.

ifrån mindre koalitioner och nätverk av stater till stora multilaterala organisationer. Global governance system som styrs av olika maktstrukturer blir effektivare eftersom att de sammankopplas till integrerade nätverk.³¹ Stater som angränsar till varandra, delar attribut, interagerar samt har ett institutionellt samarbete bildar geografiska kluster. EU kan beskrivas som ett geografiskt kluster. Genom att EU är ett geografiskt kluster stärks dess position och dominans gentemot USA.³²

3.2 Agentteori

Redovisning har ekonomiska konsekvenser och blir härigenom politisk till sin natur. Den politiska aspekten av redovisningen lade grunden för agentteori som växte fram under 1970-talet. Teorin är deskriptiv och gör endast anspråk på att förklara verkligheten. Normativa svar på om hänsyn ska tas till ekonomiska konsekvenser utelämnas i teorin.

Agentteorin fokuserar på relationer mellan olika aktörer på marknaden och bygger på antagandet att dessa relationer är konfliktarmade. Principalen är uppdragsgivaren i relationen och agenten är uppdragstagaren. Konflikten baseras på att agenten försöker nyttomaximera på bekostnad av principalen. Kostnader uppstår härigenom för principalen som måste kontrollera agenten. En principal-agentrelation är exempelvis aktieägaren som måste kontrollera ledningen i en verksamhet. Revisionen utgör en kontroll av att aktieägarens intresse tas tillvara och kostnaden blir arvodet.

Agentteorin har fått kritik för att den utgår från förenklade antaganden. Teorin utgår från antaganden som är vanliga i den traditionella ekonomiska teorin.³³ De antaganden som teorin utgår från är att både principalen och agenten är nyttomaximerare, att en målkonflikt föreligger, att informationen är asymmetrisk och att agenten är opportunistisk, begränsat rationell samt riskovillig. Det faktum att de båda är nyttomaximerare innebär att båda parter konstant försöker dra nytta av relationen. Målkonflikten ligger i att individer har olika mål, vilket betyder att deras nyttofunktioner ser olika ut. Avsaknad av fullständig information om

³¹ Woods Ngairé (2002) "Governing Globalization: Power Authority and Global governance". Cambridge: Polity Press, s. 39-40.

³² Held, David, McGrew, Anthony, Goldblatt, David, Perraton, Jonathan (2000) "Global Transformations". Cambridge: Polity Press, Blackwell Publishers Inc., s. 74.

³³ Artsberg, Kristina (2003) Redovisningsteori –policy och –praxis, Liber AB, s. 82-86.

agentens beteende leder till asymmetrisk information, vilket ofta är till principalens nackdel som får stora svårigheter att bedöma agentens bidrag. Opportunistiskt beteende från agentens sida innebär att principalen måste skydda sig mot alltifrån bedrägeri till rena lögner och stöld. Den begränsade rationaliteten hos individen hindrar principalen från att helt skydda sig ifrån risker. Agentens riskovillighet medför krav på högre belöning för ett ökat risktagande.

De grundläggande punkterna i teorin är att det i en principal-agentrelation uppstår två problem, ett agentproblem samt ett riskproblem. Agentproblemet härleds ur det faktum att en målkonflikt föreligger samt att det inte fullt ut går att bedöma agentens bidrag. Agentens bidrag kan vara mycket mindre än agenten anar, vilket kan bero antingen på amoraliskt beteende eller inkompetens hos agenten. Problemet med asymmetrisk information är att det försvårar upptäckten av amoraliskt beteende hos agenten. Riskproblemet uppstår om de båda parterna har olika inställning till risk. Agenten är ofta mycket riskovillig när det gäller sin egen ekonomi men när det gäller principalens ekonomi förändras situationen och risktagandet kan öka markant från agentens sida.³⁴

Vid beaktande av beteendeteorins antagande, om att människan önskar ingå i sociala grupper, minskar risken för opportunistism i agentteorin. Individen är mindre benägen att handla opportunistiskt om det inte är accepterat av gruppen. Samhället kan härigenom få agenten att handla i principalens intresse utan höga kontrollkostnader. Etik har debatterats och övervakas för yrkesgrupper som advokater, läkare och revisorer. En hel yrkesgrupp kan få sämre rykte i allmänhetens ögon om någon beter sig opportunistiskt. Yrkesgrupperna kan därför ha motiv att själva ingripa för att upprätthålla vissa minimikrav. Den offentliga inställningen påverkar således agentens beteende, vilket minskar opportunistismen.³⁵

³⁴ Nygaard, Claus, Bengtsson, Lars (2002) Strategizing –en kontextuell organisationsteori, Studentlitteratur, s.82-84.

³⁵ Ibid, s.96-97.

4. Empiri

Empirin inleds med en beskrivning av verksamma aktörer inom branschen för att få en inblick i deras arbete och del i det globala systemet. Härfter beskrivs arbetet med revisionen inom EU innan direktivförslaget presenterades. I empirin beskrivs sedan de olika förarbeten som föranlett det slutliga direktivförslaget, med en indelning efter de olika områden som jag valt att studera. En indelning efter olika områden anser jag underlättar för läsaren, eftersom det blir lättare att se hur arbetet fortskridit och slutresultatet. Avslutningsvis presenteras svenska ståndpunkter kring förarbetena samt direktivförslaget.

4.1 Aktörer verksamma inom revisionsbranschen

4.1.1 IFAC

IFAC bildades 1977 och är idag en global organisation för revisionsprofessionen. IFAC har 163 medlemsorganisationer världen över och representerar härigenom 2,5 miljoner verksamma inom revisionsbranschen. IFAC:s mål är att tillvarata allmänhetens intresse genom att stärka revisorsprofessionen och ge ut högkvalitativa internationella revisionsstandarder, ISA. Internationell harmonisering står i fokus och IFAC bidrar även med expertutlåtande och som talesman för sina medlemsorganisationer i olika frågor rörande revision.³⁶ Samtliga organ inom IFAC övervakas av PIOB vars uppgift är att tillvarata allmänhetens intresse. PIOB är ett organ inom IFAC som upprättades 2005 för att öka investerarnas förtroende och se till att allmänhetens intresse tas i beaktning.³⁷

IAASB är det organ inom IFAC som arbetar med att ge ut de internationella revisionsstandarderna, ISA. ISA används i mer än 70 länder världen över. Målet är att tillvarata allmänhetens intresse genom att ge ut högkvalitativa revisionsstandarder. Genom sina revisionsstandarder vill de öka harmoniseringen och sammanföra nationella standarder med internationella. IAASB har en heltidsanställd ordförande samt 17 frivilliga medlemmar från olika delar av världen. Medlemmarna består dels av personer som är yrkesverksamma revisorer

³⁶ IFAC:s hemsida, www.ifac.org/About/, 2006-04-22.

³⁷ IFAC:s hemsida, www.ifac.org/IAASB/About.php, 2006-04-23.

dels av personer som inte är det. IAASB har även stöd av tekniska experter inom revision.³⁸

4.1.2 FEE

FEE är en medlemsorganisation för revisionsbranschen i Europa som bildades 1987. FEE har 44 medlemsorganisationer som tillsammans representerar 500.000 revisorer från 32 länder. FEE arbetar med att representera den europeiska revisorsprofessionen på internationell nivå. En utav FEE:s målsättningar är att framhålla revisorsprofessionens intresse och uppmärksamma allmänhetens intresse av deras arbete. Organisationen arbetar även med att harmonisera revisionen inom EU och föra fram specifika europeiska intressen internationellt. FEE har även som målsättning att i ett tidigt skede uppmärksamma essentiella utvecklingar inom revisionsbranschen och förmedla dessa vidare till sina medlemsorganisationer. FEE arbetar även nära EU:s institutioner och vill vara ensam representant för den europeiska revisorsprofessionen i den relationen.³⁹

4.1.3 FAR

FAR bildades 1923 och är en förening för den svenska revisionsbranschen. Föreningen var till en början endast till för auktoriserade revisorer och FAR var då en förkortning för Föreningen Auktoriserade Revisorer. FAR har sedermera öppnats upp för flera yrkesgrupper inom revisionsbranschen och är nu en förening för såväl auktoriserade och godkända revisorer som andra specialister inom branschen. FARs medlemmar består utav nästan samtliga av de ca 2400 auktoriserade revisorer som är verksamma inom Sverige samt ca 500 godkända revisorer och kvalificerade specialister. FAR arbetar med att skapa ökad förståelse och intresse för revisionsbranschen, att stödja sina medlemmar, att bidra med god yrkesutveckling, utbildning samt information. De vill härigenom understödja det arbete som deras medlemmar utför för att skapa värden för såväl näringslivet som samhället. FAR är internationellt engagerade och är medlem i IFAC, FEE, IASB samt NRF. IASB utfärdar internationella redovisningsrekommendationer och NRF är nordens samarbetsorganisation för revisorer.⁴⁰

³⁸ IFAC:s hemsida, www.ifac.org/MediaCenter/files/IAASB_Fact_Sheet.pdf, 2006-04-23.

³⁹ FEE:s hemsida, www.fee.be/aboutfee/default.asp?library_ref=1&category_ref=1&content_ref=82, 2006-04-23.

⁴⁰ FARs hemsida, www.far.se/, 2006-04-23.

FAR beslutade sig 1998 för att översätta ISA i syfte att införa den som svensk revisionsstandard och härigenom internationellt anpassa revisionsprocessen. Översättningen av ISA är det enskilt största projektet i FARs historia.⁴¹ Projektet avslutades med att RS infördes som svensk revisionsstandard för räkenskapsår som inleddes efter den 1 januari 2004.⁴²

4.1.4 Revisorsnämnden

Revisorsnämnden är Sveriges tillsynsmyndighet för godkända och auktoriserade revisorer samt för revisionsbolag. Revisorsnämnden är en relativt ung myndighet som tillkom 1995. Tillsynsfunktionen sköttes tidigare av kommerskollegium, vars huvudfokus är Sveriges utrikeshandel. En självständig organisation för tillsyn framhölls i förarbetena till 1995 års revisorslag utgöra en markering av tillsynens betydande samhällsfunktion. Revisorsnämndens hela verksamhet finansieras av de yrkesverksamma revisorerna genom olika avgifter som fastställs av regeringen.⁴³

Revisorsnämndens huvudsakliga mål är att tillvara ta allmänhetens intresse genom att säkerställa att revisorer samt revisionsbolag håller en hög kvalitet. Ansvaret för utvecklingen av god revisorssed och god revisionssed vilar på Revisorsnämnden. God revisorssed handlar i huvudsak om de etiska normer som berör revisorerna uppträdande medan god revisionssed tar fasta på de normer som revisionen ska utföras i enlighet med. Rekommendationer och uttalande från FAR ligger ofta till grund för Revisorsnämndens olika ställningstagande. Revisorsnämnden har dock ett tolkningsföreträde för normernas utveckling och det slutliga ansvaret vilar på domstolarna.⁴⁴

Revisorsnämndens organisation innefattar ett utredningssekretariat, 21 anställda, och en nämnd, åtta ledamöter samt en ordförande. Utredningssekretariatet behandlar olika ärenden under ledning av direktören, tillika myndighetschef, varpå beslut fattas utav nämnden. Utredningssekretariatet personal består i huvudsak av jurister och ekonomer, varav vissa ekonomer tidigare arbetat som auktoriserade revisorer. Ordförande i nämnden är jurist och samtliga ledamöter har erfarenhet inom revision, två utav ledamöterna är yrkesverksamma revisorer.

⁴¹ Holmquist, Bengt (1999) "ISA det största projektet i FARs historia", *Balans*, Nr 3, 1999, s. 9-10.

⁴² Danielsson, Åke, Larsson, Lars-Gunnar (2004) "RS utmanar revisorns beteende". *Balans*, Nr 11, 2004, s. 15-16.

⁴³ Revisorsnämndens hemsida, www.revisorsnamnden.se/inforam.htm, 2006-04-23.

⁴⁴ Ibid

Revisorsnämnden genomför utredningar efter anmälningar mot revisionsbolag och revisorer. Revisorsnämnden har även en systematisk uppsökande tillsyn där olika revisorer och revisionsbolag väljs ut för granskning. Revisorsnämnden har till sitt förfogande tre olika disciplinära åtgärder, erinran varning eller upphävande och samtliga beslut är offentliga.⁴⁵

Revisorsnämnden är även internationellt verksamma och har till uppgift att bevaka den internationella utvecklingen inom revisorsbranschen. Revisorsnämnden deltar exempelvis i EU:s revisionskommittés arbete.⁴⁶

4.2 Rättsligt material

4.2.1 Vägen mot en modernisering av det åttonde direktivet (84/253/EEG)

Kommissionen genomförde 1996 en första analys av den lagstadgade revisionen inom EU. Anledningen till att Kommissionen genomförde analysen var avsaknaden av en harmoniserad lagstadgad revision inom EU.⁴⁷ Resultatet av analysen presenterades i grönboken, ”Roll ställning och ansvar för revisorer som utför lagstadgad revision inom EU”. Målet med grönboken var att höja revisionsstandarden inom EU för att i högre grad säkerställa företagens fortlevnad och utveckling.⁴⁸

I grönboken framhöll Kommissionen att det saknades en enhetlig uppfattning inom EU gällande revisorns roll, ställning samt ansvar. Avsaknaden av detta ansågs utgöra ett hinder vid internationella förhandlingar gällande de europeiska företagens tillgång till de internationella kapitalmarknaderna. Kommissionen påpekade att det fanns en överhängande risk för att de europeiska företagens reviderade räkenskaper ej skulle komma att godkännas på de internationella kapitalmarknaderna. Revisionen borde enligt Kommissionen utföras i enlighet med globalt accepterade revisionsstandarder.⁴⁹

Grönboken visade att det fanns ett stort behov av att modernisera och harmonisera den lagstadgade revisionen inom EU. En mer heltäckande lösning än vad det

⁴⁵ Revisorsnämndens hemsida, www.revisorsnamnden.se/inforam.htm, 2006-04-23.

⁴⁶ Ibid

⁴⁷ KOM (2003) 286 slutlig ”Meddelande från Kommissionen till rådet och Europaparlamentet: En förstärkt lagstadgad revision i EU”, s.3.

⁴⁸ Grönbok, ”Roll, ställning och ansvar för revisorer som utför lagstadgad revision inom EU”, s.35.

⁴⁹ Ibid, s.7.

åttonde direktivet föreskrev (84/253/EEG) efterfrågades. Kommissionen presenterade 1998 sina politiska slutsatser av de reaktioner som grönboken gav upphov till.⁵⁰ Syftet med den lagstadgade revisionen inom EU framhölls vara att skydda det allmänna intresset. Målsättningen med revisionen betonades vara att öka förtroendet för redovisningen för samtliga berörda av företagets verksamhet. Tillförlitligheten ansågs vara i riskzonen eftersom att den lagstadgade revisionen inom EU inte var fullständig.⁵¹

Det dåvarande åttonde direktivet behandlade huvudsakligen godkännandet av revisorer inom EU. Medlemsstaterna fick endast godkänna personer som uppfyllde kraven⁵² i det åttonde direktivet. Kraven var utformade som minimikrav, vilka berörde yrkeskvalifikationer, personlig integritet samt oberoende.⁵³ I direktivet saknades bland annat konkreta riktlinjer för revisorns oberoende. Direktivet var inte heltäckande, varpå vissa bitar behandlades av branschen själv eller genom nationella regleringar. Medlemsstaternas revision kom härigenom att se annorlunda ut och vissa områden saknade helt stöd i lag.⁵⁴

Ekonomiska och sociala kommittén gav sitt stöd till grönboken och påpekade att det var ett välbehövligt initiativ. De framhöll att Kommissionen borde upprätta en handlingsplan mot gemensamma heltäckande minimikrav för revisionen inom EU. Den ekonomiska och sociala kommittén ansåg att yrkeskåren så lång som möjligt borde harmonisera sitt arbetssätt genom självreglering. De framhöll samtidigt vikten av att fler berörda parter från aktieägare till företagsledning borde delta i diskussionen.⁵⁵

Europaparlamentet var även de positivt inställda till grönboken och framhöll vikten av en stark inre marknad. Förtroendet för företagens räkenskaper ansågs vara av yttersta vikt. De påpekade att nationella hinder mot etableringsfrihet och gränsöverskridande tjänster inom revision borde avskaffas. Europaparlamentet diskuterade även kraven på revisorns oberoende samt införandet av en ny lagstiftning. Grönboken presenterade ett förslag på att gemensamma krav för

⁵⁰ KOM (2003) 286 slutlig ”Meddelande från Kommissionen till rådet och Europaparlamentet: En förstärkt lagstadgad revision i EU”, s.3.

⁵¹ KOM 98/C 143/03 ”Meddelande från Kommissionen om lagstadgad revision i Europeiska unionen: vägen framåt”, s. 1.

⁵² Direktiv 84/253/EEG, EGT L 126, 12.05.1984, s. 0020-0026, art 2-27.

⁵³ KOM 98/C 143/03 ”Meddelande från Kommissionen om lagstadgad revision i Europeiska unionen: vägen framåt”, s. 2

⁵⁴ Ibid

⁵⁵ Ibid, s. 3.

revisorernas oberoende skulle utarbetas av yrkeskåren. Europaparlamentet framhöll vikten av att definiera tjänster som inte ligger inom revisionstjänsterna i de gemensamma reglerna kring oberoende. De förslag som presenterades i grönboken förutsattes av Kommissionen kunna genomföras utan att införa en ny lagstiftning. Europaparlamentet påpekade dock att det kunde bli nödvändigt med en ny lagstiftning för att öka harmoniseringen.⁵⁶

Kommissionen kom med förslag till åtgärder i samband med att de presenterade sina politiska slutsatser 1998. De höll fast vid att ändringar i EU-lagstiftningen borde undvikas i största möjliga mån, men framhöll att de var öppna för absolut nödvändiga förändringar. Enligt Kommissionen borde områden där nationell lagstiftning och praxis hindrade utvecklingen av den inre marknaden prioriteras. De beslutade även att en revisionskommitté skulle inrättas. Revisionskommittén skulle bestå av regeringsexperter från de olika medlemsstaterna samt representanter från revisionskåren. Kommissionen menade att det var mycket viktigt att revisionskåren, med sin tekniska expertis, arbetade i nära samarbete med de offentliga myndigheterna för att uppnå bästa resultat. Kommissionen beslutade även att rådgivande redovisningsforumet som upprättats 1991 borde arbeta nära revisionskommittén i syfte att säkerställa ett brett spektra av slutanvändares intressen.⁵⁷

Den europeiska revisionskårens roll i utvecklingen av revisionen framhölls av Kommissionen vara att undersöka internationella standarder för revision, bidra till IFAC:s arbete, undersöka medlemsstaternas kontrollsystem samt att undersöka principer för oberoende. De slog även fast att tillsynen i första hand borde skötas av revisorskåren, men att det yttersta ansvaret vilade på medlemsstaternas regeringar i syfte att tillvarata allmänhetens intresse. De huvudsakliga slutsatser som Kommissionen presenterade var att en gemensam ram, för revisionen inom EU, baserad på befintliga internationella principer borde utvecklas i nära samarbete med revisionskåren för att förbättra revisionskvaliteten inom EU.⁵⁸

Revisionskommittén inrättades 1998 och deras huvudsakliga arbete kretsade kring extern kvalitetssäkring, revisionsstandarder samt revisorernas oberoende. Deras arbete resulterade i två rekommendationer som offentliggjordes i november 2000 respektive maj 2002. Den första rekommendationen kretsade kring

⁵⁶ KOM 98/C 143/03 "Meddelande från Kommissionen om lagstadgad revision i Europeiska unionen: vägen framåt", s. 3.

⁵⁷ Ibid

⁵⁸ Ibid

kvalitetssäkring ”Kvalitetssäkring av lagstadgad revision i Europeiska unionen” (2001/256/EG), den andra behandlade revisorns oberoende ”Revisorers oberoende i EU” (2002/590/EG). Samtliga medlemsstater arbetade härefter med att införa dessa rekommendationer.⁵⁹ Genom rekommendationen om kvalitetssäkring blev alla revisorer i EU en del av ett system med kvalitetssäkring och offentlig övervakning.⁶⁰

En ny svensk lagstiftning trädde i kraft 2002, Revisorslagen (2001:883). I den nya revisorslagen infördes analysmodellen som verktyg för att analysera revisorns oberoende. Revisorn ska även dokumentera analysen och eventuella åtgärder som vidtagits för att säkra oberoendet. Lagtexten kring analysmodellen behandlar främst fem olika situationer, egenintressehot, självgranskningshot, partställningshot, vänskapshot och skrämselhot, som kan tänkas inkräkta på revisorns oberoende⁶¹. Bevisbördan för att inga hot mot oberoendet föreligger eller att åtgärder mot dessa har vidtagits vilar på revisorn.⁶² I Revisorsnämndens årsredovisning 2003 meddelades att Sveriges regler för oberoende låg i linje med oberoendedirektivet⁶³, i vissa fall mer långtgående, och att även Sveriges kvalitetssäkringssystem överensstämde med direktivet⁶⁴ gällande kvalitetssäkring.⁶⁵

Trots de åtgärder som vidtagits för att stärka revisionen inom EU sedan grönboken presenterades 1996 ansåg Kommissionen att ytterligare initiativ var nödvändiga. Kommissionen gav 2003 ut ett meddelande till Rådet och Europaparlamentet ”En förstärkt lagstadgad revision i EU”. Kommissionen framhöll att det var viktigt att ytterligare stärka investerarnas förtroende för kapitalmarknaderna och att öka allmänhetens förtroende för den lagstadgade revisionen inom EU. Skandalerna visade att det inte enbart gick att förlita sig på instrument som ej var rättsligt grundade. Kommissionen föreslog en modernisering av det åttonde bolagsdirektivet i syfte att ge en mer heltäckande grund för den lagstadgade revisionen inom EU. Det åttonde direktivet hade aldrig tidigare, sedan införandet 1984, förändrats. Direktivet behandlade främst frågor kring godkännandet av revisorer samt revisionsbolag och utelämnade viktiga delar

⁵⁹ KOM (2003) 286 slutlig ”Meddelande från Kommissionen till rådet och Europaparlamentet: En förstärkt lagstadgad revision i EU”, s. 3.

⁶⁰ Ibid, s.11-12.

⁶¹ Revisorslag (2001:883), 21§.

⁶² Revisorsnämndens hemsida, www.revisorsnamnden.se/inforam.htm, 2006-04-23.

⁶³ Revisorers oberoende i EU (2002/590/EG).

⁶⁴ Kvalitetssäkring av lagstadgad revision i Europeiska unionen (2001/256/EG).

⁶⁵ Revisorsnämndens årsredovisning 2003, s. 6.

som revisorns oberoende, användningen av revisionsstandarder samt etiska regler. Heltäckande regler för en god infrastruktur med offentlig tillsyn, disciplinära system och kvalitetssäkringssystem saknades även för revisionen inom EU.⁶⁶

Kommissionen presenterade i sitt meddelande till Rådet och Europaparlamentet en handlingsplan för den lagstadgade revisionen inom EU. I handlingsplanen meddelade Kommissionen att de skulle lägga fram ett förslag på en modernare version av det åttonde bolagsdirektivet under första kvartalet 2004. Lagförslaget skulle baseras på principer i enlighet med den europeiska strategin för normbildning. I den globala miljö som EU:s kapitalmarknad verkar i påpekades det även vara av stor vikt att erkänna likvärdiga lösningar som tillämpas av utländska revisionsfirmor.⁶⁷

Kommissionen framhöll att resultatet av revisionskommitténs arbete höll hög kvalitet. I revisionskommittén hade företrädare från yrkeskåren deltagit, vilket ansågs ha bidragit till den höga kvalitén. Representanterna från yrkeskåren kommunicerade även direkt med de olika medlemsstaterna vilket underlättade den ömsesidiga förståelsen och samspelet. Kommissionen ansåg dock att jämvikten nu borde förskjutas mellan företrädare för allmänhetens intresse och revisorskåren för att stärka oberoendet vid vidare utformning av EU:s policy. Det påpekades dock att yrkeskåren fortfarande skulle ha en central roll i revisionskommittén, men för att säkerställa allmänhetens intresse både synbart och faktiskt ändrades namnet till den rådgivande revisionskommittén. Genom moderniseringen av det åttonde bolagsdirektivet ville Kommissionen att en ny föreskrivande revisionskommitté skulle inrättas, enbart bestående av representanter från medlemsstaterna med Kommissionen som ordförande. Kommissionens framhöll även att de genom moderniseringen av det åttonde bolagsdirektivet ville föra in principerna för de två rekommendationer om kvalitetssäkring (2001/256/EG) respektive oberoende (2002/590/EG).⁶⁸

4.2.2 Revisorers oberoende

Brist på oberoende hos revisorerna framhölls av Kommissionen vara den främsta anledningen till att investerarnas förtroende för revisionen minskar, vilket blev extra tydligt genom skandalerna. Den principmodell som infördes genom

⁶⁶ KOM (2003) 286 slutlig ”Meddelande från Kommissionen till rådet och Europaparlamentet: En förstärkt lagstadgad revision i EU”, s.5.

⁶⁷ Ibid, s.6.

⁶⁸ Ibid

rekommendationen om oberoendet (2001/256/EG) framhölls vara bra, eftersom att den kan vägleda revisorn i situationer där oberoendet kan äventyras. Kommissionen ville dock genomföra en studie för att kunna utröna om en mer restriktiv reglering gällande extra tjänster borde införas i direktivet. En mer restriktiv hållning påpekades kunna minska eventuella intressekonflikter.⁶⁹

I Kommissionens första förslag till hur det moderniserade åttonde direktivet skulle se ut behandlades revisorns oberoende i artiklarna 23-25. Genom artikel 23 infördes den tidigare rekommendationen om revisorns oberoende (2001/256/EG) i lagtextförslaget. Rekommendationens huvudsyfte är att bevara revisorns oberoende i förhållande till den verksamhet som revideras. Revisorn ska härigenom avsäga sig alla uppdrag som allvarligt hotar oberoendet och kritiskt utvärdera eventuella hot som tjänster utanför revisionen kan innebära för oberoendet. Genom artikel 23 infördes även ett krav på att alla hot mot revisorns oberoende och vidtagna åtgärder ska dokumenteras av revisorn. Artikel 24 innehåller krav på att revisorn ska vara oberoende gentemot revisionsbolagets delägare, aktieägare eller ledamöter i olika förvaltnings-, lednings- samt kontrollorgan. Artikel 25 behandlar revisionsarvodets eventuella inverkan på oberoendet. Revisionsarvoden måste genom artikel 25 vara tillräckliga för att säkra rätt revisionskvalitet, inte påverkas av extra tjänster eller någon ansvarsförbindelse. Kommissionen framhöll även att kvalitetskontroller kommer att genomföras i syfte att säkerställa oberoendet. Kommissionen hade ännu inte genomfört någon studie om restriktivare åtgärder borde införas.⁷⁰

I den slutliga version av lagtextförslaget som Europaparlamentet antog, hade en del ändringar genomförts av artiklarna 23 och 25 gällande revisorns oberoende. Artikel 23.1 och 23.2 ändrades till 22.1 och 22.2 och försågs med ytterligare två nya punkter, 22.1a respektive 22.2a. Motivet till detta uppgavs vara att sammanföra det tidigare förslaget från Kommissionen med de olika ändringsförslagen i syfte att uppnå klara och strikta krav på revisorns oberoende. I artikel 22.1a definieras olika risker som kan föreligga och ett krav på att en saklig, omdömesgill och insatt tredje part inte ska uppfatta dessa risker som ett hot mot oberoendet. Revisorn eller revisionsbolaget kan enligt artikel 22.1a vidta skyddsåtgärder, men hoten mot oberoendet måste härigenom undanröjas för att

⁶⁹ KOM (2003) 286 slutlig ”Meddelande från Kommissionen till rådet och Europaparlamentet: En förstärkt lagstadgad revision i EU”, s.11.

⁷⁰ KOM (2004) 177 slutlig ”Förslag till Europaparlamentets och rådets direktiv om lagstadgad revision av årsbokslut och sammanställd redovisning och om ändring av rådets direktiv 78/660/EEG och 83/349/EEG”, s. 6 och art 23-25.

revisionen ska få genomföras. Genom artikel 22.1a föreskrivs även att varken självgranskning eller egenintresse får förekomma vid revision av företag av allmänt intresse. I artikel 22.2 ändras omfattningen av revisorns dokumentationskrav för hot mot oberoende från alla till alla betydelsefulla hot. Genom artikel 22.2a ges även Kommissionen en möjlighet att anta olika tillämpningsföreskrifter för att ytterligare säkerställa förtroendet för revisionsfunktionen. I artikel 25 utgår formuleringen, revisionsarvodet måste vara tillräckliga för rätt revisionskvalitet, med motiveringen att det är upp till marknaden att avgöra vilka avgifter som är rimliga för revision.⁷¹

4.2.3 Revisionskommittéer

Huvudmålet för revisorns roll i företagsstyrningen framhölls vara att bevara ett visst oberoende gentemot företagsledningen för att kunna granska verksamheten kritiskt och härigenom tillvarata aktieägares och andras intressen. Införandet av revisionskommittéer påpekades vara ett sätt att bevara revisorns oberoende gentemot ledningen. Kommissionen framhöll härigenom att det var av yttersta vikt att klargöra revisorns och revisionskommittéernas roll och funktion i förhållande till företagsstyrningen.⁷²

I Kommissionens lagtextförslag infördes krav på att verksamheter av allmänt intresse ska upprätta en revisionskommitté, vilket behandlas i artiklarna 39-40 samt 43. Genom artikel 39 infördes kravet på att verksamheter av allmänt intresse ska ha en revisionskommitté. Revisionskommittén ska bestå av personer som varken arbetar i ledningen eller i kontrollorganet för verksamheten, minst en person ska även ha kompetens inom redovisning eller revision, artikel 39.1. Kommissionen framhöll att revisionskommittén ska stärka övervakningen av den ekonomiska rapporteringen samt förhindra att ledningen har någon otillbörlig påverkan. Genom att en person med kompetens inom området ska delta i revisionskommittén menade de även att effektiviteten i deras arbete stärks. Artikel 39.3 reglerar samarbetet mellan revisorn eller revisionsbolaget och revisionskommittén. Det föreskrevs att revisorn eller revisionsbolaget skall rapportera till revisionskommittén om viktiga punkter i den lagstadgade revisionen och att de ska stödja arbetet i revisionskommittén. Kommissionen reglerade även oberoendet i förhållande till revisionskommittén. I artikel 40a infördes krav på att revisorn eller revisionsbolaget skall diskutera med och årligen

⁷¹ KOM (2004/0177-C6-0005/2004-2004/0065(COD)), ändringsförslag 55, art 23.

⁷² KOM (2003) 286 slutlig ”Meddelande från Kommissionen till rådet och Europaparlamentet: En förstärkt lagstadgad revision i EU”, s.9-10.

rapportera till revisionskommittén, om oberoendet hotas i förhållande till den reviderade verksamheten samt vilka skyddsåtgärder som vidtagits. Revisorn eller revisionsbolaget ska även skriftligt varje år intyga sitt oberoende till revisionskommittén, artikel 40b. Kommissionen framhöll att revisionskommittén genom artikel 40 fick en central roll i arbetet med att skydda revisorns oberoende. Revisionskommittén fick genom lagtextförslaget även inverkan på val av revisor eller revisionsbolag, eftersom att ledningen eller styrelsen skall utgå från deras val, artikel 43.⁷³

Europaparlamentet genomförde en rad förändringar gällande reglerna kring revisionskommittéer. Artikel 39 genomgick stora förändringar i enlighet med en kompromisslösning som utarbetats vid ett informellt trepartsmöte. Artikel 39.1 öppnar upp för medlemsstaterna att själva besluta om revisionskommitténs sammansättning, dock måste fortfarande en person vara oberoende och besitta redovisnings- eller revisionskompetens. De uppgifter som åvilar revisionskommittén tillåts även utföras av förvaltnings- eller tillsynsorganet i företag av allmänt intresse, enligt artikel 39.1. Samarbetet mellan revisorn eller revisionsbolaget och revisionskommittén har även förändrats. Revisorn eller revisionsbolaget ska rapportera om viktiga punkter i revisionen men kravet på att de skall bistå revisionskommitténs arbete är borttaget, artikel 39.4. Företag av allmänt intresse som redan har ett organ liknande en revisionskommitté undantas i artikel 39.5 från kraven i artikel 39.1-4, såtillvida att det fungerar enligt medlemsstatens bestämmelser. Medlemsstaterna får dessutom en möjlighet att undanta vissa företag av allmänt intresse från att införa en revisionskommitté, artikel 39.6. Artikel 43 utgår och bestämmelserna flyttas till 39.3. Formuleringen att ledningens eller styrelsens förslag till revisor eller revisionsbolag skall utgå från revisionskommitténs val, ändras till att förvaltnings- eller kontrollorganets förslag skall grundas på en rekommendation från revisionskommittén. Motiveringen till att artikeln utgår är att kravet skulle leda till onödigt administrativ krångel och extra kostnader. Europaparlamentet framhöll att kravet på införande av revisionskommitté redan innebär komplicerad lagstiftning som inverkar negativt på diskussionen om vidareutveckling av företagets ledning på nationell nivå.⁷⁴

⁷³ KOM (2004)177 slutlig ” Förslag till Europaparlamentets och rådets direktiv om lagstadgad revision av årsbokslut och sammanställd redovisning och om ändring av rådets direktiv 78/660/EEG och 83/349/EEG”, s. 8-9 och art 39-40, 43.

⁷⁴ KOM (2004/0177-C6-0005/2004-2004/0065(COD)), ändringsförslag 79, art 39.

4.2.4 Revisionsstandarder och revisionsberättelsen

Införandet av gemensamma revisionsstandarder framhölls vara en huvudfaktor för att uppnå en hög och enhetlig revisionskvalité i EU. EU:s revisionskommitté hade sedan 1999 arbetat med att jämföra medlemsstaternas revisionskrav med ISA, vilka visade sig överensstämma till stora delar. Det framkom dock att ISA borde förbättras i vissa avseenden, men att IAASB redan arbetade med förbättringar. Kommissionen meddelade även att de med FEE:s hjälp skulle analysera skillnaderna mellan ISA och de olika nationella revisionsrapporterna. Kommissionen framförde även synpunkter på IAASB:s struktur där IFAC är ledningsorgan. För att säkerställa allmänhetens intresse borde inte representanter från yrkeskåren utgöra den högsta ledningen. Vissa förändringar har dock genomförts av IAASB för att öka öppenheten och insynen, samt att säkerställa allmänhetens intresse, genom att ta in ett mindre antal icke yrkesverksamma revisorer i verksamheten. Kommissionen gav som förslag att IAASB borde bli ett, från IFAC, fristående organ.⁷⁵

Kommissionen införde i sitt lagtextförslag, artikel 26, ett krav på att all revision ska utföras i enlighet med de internationella revisionsstandarderna, ISA. Kommissionen krävde dock att dessa ska vara internationellt accepterade och framtagna i laga ordning, med öppenhet och insyn samt offentlig tillsyn. För att de ska godkännas krävs även att de ger redovisningen en hög trovärdighet samt bidrar till gemenskapens bästa. De framhöll att de härigenom ville säkerställa att revisionsstandarderna höll en hög kvalitet och genererade en rättvisande bild. Kommissionen hade vid lagtextförslagets utformning ännu inte bestämt förfarandet för godkännandet av standarder, vilket framhölls bero på att de ville avvakta utvecklingen av IAASB:s struktur. I artikel 26d infördes även krav på att medlemsstaterna inte får införa strängare regleringar om inte särskilda krav föreligger. I Kommissionens lagtextförslag infördes även krav på koncernrevisorn som enligt art 27 ska ta fullt ansvar för revisionsberättelsen. Koncernrevisorn måste härigenom föra omfattande dokumentation om revisionen utförts av någon annan. Kommissionen öppnade samtidigt upp möjligheten för att de får anta en standardiserad revisionsberättelse, art 28.2, i enlighet med internationella standarder.⁷⁶

⁷⁵ KOM (2003) 286 slutlig ”Meddelande från Kommissionen till rådet och Europaparlamentet: En förstärkt lagstadgad revision i EU”, s.7.

⁷⁶ KOM (2004) 177 slutlig ”Förslag till Europaparlamentets och rådets direktiv om lagstadgad revision av årsbokslut och sammanställd redovisning och om ändring av rådets direktiv 78/660/EEG och 83/349/EEG”, s. 6-7 och art 26-28.

Europaparlamentet genomförde ändringar i Kommissionens lagtextförslag gällande artiklarna 26-28. De föreskrev i artikel 26.1 att medlemsstaterna får tillämpa nationella revisionsstandarder med som ligger i linje med de internationella om Kommissionen ej antagit standarderna i fråga. Kommissionen ska enligt förändringarna i artikel 26.1 även offentliggöra samtliga antagna internationella standarder på de officiella språken, i den Europeiska unionens officiella tidning. Enligt artikel 26.2 fastslås även att Kommissionen får besluta vilka internationella revisionsstandarder som ska antas. I Europaparlamentets ändringar förs uttryckligen in att standarderna, förutom att de ska bidra med hög trovärdighet, även ska bidra med kvalitet. Ändringar gällande artikel 26.3 berör att medlemsstaterna får, istället för kan bara, införa ytterligare krav om det behövs enligt nationella regleringar. De föreskriver dock att dessa nationella regleringar måste bidra till gemenskapens bästa och hög kvalitet samt trovärdighet. För att anta nationella regleringar krävs en motivering och ett meddelande till Kommissionen innan de införs. I ändringarna av artikel 26 fördes även in en ny punkt, 26.4, där medlemsstaterna tillåts att införa ytterligare krav på revisionen under de kommande två åren efter införlivandet. Den motivering som anges av Europaparlamentet till ändringarna av artikel 26 är att det är ett kompromissförslag, där bland annat hänsyn tagits till yttrandet från utskottet för ekonomi och valutafrågor särskilt gällande 26.3.⁷⁷ Utskottet för ekonomi och valutafrågor framhöll att de internationella revisionsstandarderna fortfarande är för svaga, ofullständiga, samt är under bearbetning, och att medlemsstaterna således borde kunna anta mer långtgående revisionsstandarder på nationell nivå.⁷⁸

Den förändring som genomfördes av artikel 27b var ett tekniskt förtydligande. Dokumentationen som bevaras av koncernrevisorn skall vara tillräcklig för att den behöriga myndigheten skall kunna genomföra en ordentlig utvärdering av koncernrevisorns arbete.⁷⁹ I artikel 28.2 klargjordes att Kommissionen kan anta en gemensam standard för revisionsberättelsen i syfte att höja allmänhetens förtroende för revisionsfunktionen.⁸⁰

4.2.5 Offentlig tillsyn och samarbete mellan medlemsstaterna

Kommissionen ville i sitt kommande lagtextförslag reglera den offentliga tillsynen för att säkra förtroendet för revisionen. Huvudanledningen till detta uppgavs vara att när en yrkesgrupp är självreglerande kan allmänhetens förtroende

⁷⁷ KOM (2004/0177-C6-0005/2004-2004/0065(COD)), ändringsförslag 57, art 26.

⁷⁸ Ibid, ändringsförslag 57, art 26.3.

⁷⁹ Ibid, ändringsförslag 58, art 27b.

⁸⁰ Ibid, ändringsförslag 60, art 28.2.

minska, eftersom misstanke om intressekonflikter kan uppstå när kåren själv ska rätta till sina brister. Den offentliga tillsynen hade hittills endast behandlats i Kommissionens rekommendation om kvalitetssäkring (2001/256/EG). En reglering av tillsynen framhölls även öka harmoniseringen, eftersom att ländernas system för tillsyn skiljde sig åt. Kommissionen framhöll att olika initiativ till tillsynen borde beaktas, eftersom att det är en omöjlighet för en enskild övervakare att täcka in samtliga intressen. Som ett led i att harmonisera tillsynen hade EU:s revisionskommitté redan börjat att analysera de befintliga tillsynssystemen i medlemsstaterna. Kommissionens förslag behandlade tillsynens omfattning, befogenheter, öppenhet och insyn, finansiering samt tillsynsorganens sammansättning. Som en följd av EU:s växande kapitalmarknad påpekade Kommissionen även vikten av att samordna de olika nationella tillsynssystemen i ett effektivt nätverk. Nätverket skulle härigenom kunna fungera som ett diskussionsforum där erfarenheter utbyts och praxis utvecklas. Ett effektivt nätverk framhölls även kunna användas vid bedömning av godkännande och tillsyn av utländska revisionsfirmor som reviderar bolag på den europeiska kapitalmarknaden. Det praktiska genomförandet av revisionen skulle dock även fortsättningsvis med hänsyn till subsidiaritetsprincipen skötas av medlemsstaterna.⁸¹

Genom moderniseringen av det åttonde direktivet eftersträvade Kommissionen även att upprätta ett adekvat system för disciplinära åtgärder. Påföljder behandlades redan i det tidigare direktivet och genom rekommendationen om kvalitetssäkring (2001/256/EG) sammankopplades kvalitetskontroller med påföljder. En långtgående harmonisering av påföljder framhölls vara en omöjlighet, eftersom ländernas nationella rättssystem skiljer sig åt. Kommissionen ville dock införa regleringar rörande ländernas disciplinsystem främst genom att öka insyn, öppenhet och publicitet. Kommissionen framhöll att medlemsstaternas disciplinsystem ska omfattas av offentlig tillsyn.⁸²

I Kommissionens lagtextförslag behandlades den offentliga tillsynen i artiklarna 31-34. De gemensamma principerna för offentlig tillsyn i förslaget utgörs i form av minimikrav. Kommissionen menade att de införda kraven på offentlig tillsyn skulle öka allmänhetens uppfattning av revisionsbranschens integritet och oberoende. Kommissionen införde krav på att övervakningen i majoritet skulle skötas av lekmän och att vid tillsyn av revisorer som reviderar verksamheter av

⁸¹ KOM (2003) 286 slutlig ”Meddelande från Kommissionen till rådet och Europaparlamentet: En förstärkt lagstadgad revision i EU”, s.8-9.

⁸² Ibid, s.12.

allmänt intresse borde endast lekmän delta.⁸³ Det striktare kravet på att inga yrkesrevisorer får delta vid offentlig tillsyn av revisorer eller revisionsbolag som reviderar företag av allmänt intresse fördes in i artikel 42.⁸⁴ De fastställdes i lagtextförslaget att den offentliga tillsynsmyndigheten vid behov ska göra utredningar av revisorer och vidta lämpliga åtgärder. Kommissionen förde även in krav på att öppenhet och insyn ska gälla för den offentliga tillsynen. Finansieringen av det offentliga tillsynssystemet fastställdes i artikel 31.7. Det föreskrevs att det offentliga tillsynssystemet ska ha tillräckliga medel och finansieringen ska vara fri från påverkan av revisorer samt revisionsbolag.⁸⁵

Kommissionens lagtextförslag behandlade även samverkan mellan EU:s offentliga tillsynsorgan med motiveringen att behovet av samverkan uppkommit genom den gemensamma kapitalmarknaden. I artikel 32 föreskrevs att tillsynsverksamheterna ska samverka effektivt, att ett organ ska ha särskilt samverkansansvar och att medlemsstaterna ska kunna granska varandras offentliga tillsynssystem. I artikel 33 reglerade Kommissionen medlemsstaternas erkännande av varandras regleringar samt att tillsynen ska följa principen om hemlandskontroll. Regleringar kring samarbetet i olika utredningar behandlades i artikel 34. Medlemsstaterna föreskrevs härigenom att på begäran av en annan medlemsstat utge uppgifter så länge det inte föreligger något hot mot medlemsstatens suveränitet eller säkerhet. En medlemsstat kan även vägra att ge ut uppgifter om en utredning redan påbörjats eller om en dom har meddelats. Medlemsstaterna kan enligt artikel 34.4 i Kommissionens förslag kräva att en utredning påbörjas i ett annat land och att själv få delta i utredningen, huvudansvaret för utredningen åvilar dock hemlandet. I artikel 34.5 har de även infört krav på att en behörig myndighet genast ska underrätta en annan medlemsstats behöriga myndighet om de finner något som står i strid med direktivet i den andra medlemsstaten. Den berörda behöriga myndigheten ska härefter vidta åtgärder och meddela utvecklingen till den underrättande behöriga myndigheten.⁸⁶

Europaparlamentet justerade en del i Kommissionens lagtextförslag gällande den offentliga tillsynen och samarbetet mellan de europeiska länderna. I artikel 32 har de tagit bort formuleringen att medlemsstaterna ska kunna granska varandras

⁸³ KOM (2004) 177 slutlig ” Förslag till Europaparlamentets och rådets direktiv om lagstadgad revision av årsbokslut och sammanställd redovisning och om ändring av rådets direktiv 78/660/EEG och 83/349/EEG”, s. 7-8 och art 31.

⁸⁴ Ibid, s. 9 och art 42.

⁸⁵ Ibid, s. 7-8 och art 31.

⁸⁶ KOM (2004/0177-C6-0005/2004-2004/0065(COD)), ändringsförslag 66-70, art 31-34.

system för offentlig tillsyn med motiveringen att detta ansvar borde vila på Kommissionen. De har även gjort ett tekniskt förtydligande genom att införa en ny artikel, 33a, vilken berör utnämningen av behöriga myndigheter. De behöriga myndigheter som medlemsstaten utser ska meddelas till Kommissionen och dessa bör även organiseras så att intressekonflikter undviks. Hela artikel 34 har även genomgått förändringar bland annat har överskriften ändrats från ”Medlemsstaternas samverkan beträffande utredningar” till ”Tystnadsplikt och regleringssamarbete mellan medlemsstaterna”, artikeln innehåller även 6 punkter i stället för 4. De har utökat formuleringen i artikel 34.1, att myndigheterna ska samverka när så är nödvändigt för att utöva tillsyn, med, för att fullgöra sina respektive skyldigheter enligt direktivet. I samma punkt har de även ändrat formuleringen att de ska utbyta uppgifter till att de ska utbyta information. Rubriken visar på att de har infört regler om tystnadsplikt som gäller för alla personer som har arbetat eller arbetar med de behöriga myndigheterna, artikel 34.2. De har även ändrat artikel 34.3 som nu föreskriver att tystnadsplikten i föregående artikel inte får hindra myndigheterna från att utbyta konfidentiell information.⁸⁷ Artikel 42, som behandlade det striktare kravet om att inga yrkesrevisorer fick delta vid offentlig tillsyn av revisorer eller revisionsbolag som reviderar företag av allmänt intresse, utgick i sin helhet. Det framhölls att för att kunna säkerställa ett effektivt offentligt tillsynssystem måste ett visst antal yrkesrevisorer engageras.⁸⁸

4.2.6 Internationella aspekter

I Kommissionens meddelande till rådet 2003 diskuterades den globala kapitalmarknaden med betoning på USA. USA har genom införandet av Sarbanes-Oxley Act⁸⁹ och följande tillämpningsbestämmelser från SEC samt PCAOB ökat kraven för noterade företag i USA. De ökade regleringarna påverkar även företag och revisorer inom EU. Kommissionen framhöll att USAs regleringar kring revisorns oberoende blev mer restriktiva och regelbaserade genom Sarbanes-Oxley Act medan IFAC:s och EU:s synsätt är mer principbaserat. Genom Sarbanes-Oxley Act förändrades även USAs system för kvalitetssäkring, eftersom att det från revisionsbranschen fristående organet

⁸⁷ KOM (2004) 177 slutlig ” Förslag till Europaparlamentets och rådets direktiv om lagstadgad revision av årsbokslut och sammanställd redovisning och om ändring av rådets direktiv 78/660/EEG och 83/349/EEG”, s. 7-8 och art 32-34.

⁸⁸ Ibid, s. 61 och art 43.

⁸⁹ Sarbanes-Oxley Act trädde i kraft den 30 juli 2002. Det är en omfattande lagstiftning rörande företagets interna och ekonomiska kontroll. Lagen innehåller regler om ansvar för företagets ekonomi och styrning. Genom lagen vill USA minska risken för nya finansiella skandaler.

PCAOB fick inspektionsansvar. Kommissionen ville dock att USA skulle erkänna den europeiska revisionslagstiftningen som likvärdig för att uppnå en transatlantisk och global kapitalmarknad. SEC och PCAOB ville dock inte erkänna den europeiska revisionslagstiftningen som likvärdig utan krävde att revisionsföretag som reviderar noterade företag i USA registreras hos PCAOB. Kommissionen påpekade att de kommer arbeta vidare för ett erkännande. Vid ett eventuellt misslyckande med att få USA att erkänna de europeiska regleringarna som likvärdiga framhöll Kommissionen att EU kan behöva överväga en parallell lösning och härigenom kräva att amerikanska revisionsföretag måste registreras i EU. En sådan lösning framhölls dock inte kunna bidra till skapandet av en rationell och kostnadseffektiv global kapitalmarknad.⁹⁰

Kommissionen påpekade också att en samordning av den offentliga tillsynen inom EU skulle kunna påverka en dialog gällande revisionspolitik med regleringsansvariga från USA samt övriga tredje länder positivt. Revisionsföretag från tredje länder som reviderar företag med anknytning till den europeiska kapitalmarknaden kommer att påverkas av den ökade regleringen för revision inom EU. Kommissionen framhöll att de vill arbeta för ömsesidigt erkännande av likvärdiga regleringssystem.⁹¹ De framhöll att införandet av ISA skulle kunna utgöra en grund för ömsesidigt erkännande. Kommissionen hoppades att införandet av ISA i EU skulle få övervältringseffekter, vilket i sin tur skulle öka den globala harmoniseringen. USA framhölls dock inte följa den internationella utvecklingen mot gemensamma revisionsstandarder.⁹²

Kommissionen framhöll även att de ville arbeta med att öka harmoniseringen, öppenheten och insynen i revisionsföretagen och deras nätverk. De största revisionsföretagen som är globalt verksamma har byggt upp starka varumärken och arbetar i internationella nätverk. Det framhölls därför vara av yttersta vikt att kvalitén i dessa nätverk håller en hög och jämförbar standard. Kommissionen ville därför utarbeta en miniminivå av öppenhet och insyn inom dessa nätverk.⁹³ De senaste årens redovisningsskandaler har lett till att det idag endast finns fyra, tidigare fem, stora internationella revisionsnätverk. Kommissionen liksom Europaparlamentet diskuterade av den orsaken även eventuella konkurrensproblem på marknaden för revisionstjänster. Konkurrensproblem kan

⁹⁰ KOM (2003) 286 slutlig ”Meddelande från Kommissionen till rådet och Europaparlamentet: En förstärkt lagstadgad revision i EU”, s.15-17.

⁹¹ Ibid, s.16.

⁹² Ibid, s.17.

⁹³ Ibid, s.13.

exempelvis uppstå när börsnoterade bolag ska revideras. USA hade meddelat av de skulle genomföra en studie av konkurrenssituationens effekter. Kommissionen föreslog att en undersökning borde genomföras av revisionsmarknadens struktur i EU.⁹⁴

I Kommissionens lagtextförslag infördes regleringar gällande internationella aspekter i artiklarna 44-47. Medlemsstaternas behöriga myndigheter fick genom artikel 44.1 möjligheten att godkänna revisorer från tredje länder. Revisorernas godkännande bygger på att de skulle uppfylla krav på att de är godkända revisorer, har motsvarande direktivet tillräcklig teoretisk och praktisk kunskap och att de besitter juridisk kunskap om revisionen i medlemsstaten. De föreskrev även genom artikel 45.3 att registrerade revisionsbolag från tredje länder ska omfattas av medlemsstaternas system för tillsyn, kvalitetssäkring samt utredning och påföljder. I syfte att undvika internationell överlappning förde Kommissionen även in ett undantag från kraven i 45.1 och 45.3 i artikel 46. Revisionsbolagen från tredje länder fick härigenom möjligheten att slippa kraven om de redan ingår i system som är likvärdiga. Kommissionen framhöll att bedömningen av systemens likvärdighet ska ske i samarbete med medlemsstaterna och beslutas av Kommissionen för att försäkra en likvärdig behandling.⁹⁵

Kommissionen framhöll att flera artiklar i direktivet, bland annat artiklarna för offentlig tillsyn, kan ligga till grund för samarbetslösningar med reglerings- och tillsynsorgan i tredje länder. Det utökade samarbetet med tredje länder kommer, påpekade Kommissionen, att kräva att såväl nationella behöriga myndigheter som tredje länder överför arbetsdokument. Kommissionen framhöll att utväxling av arbetsdokument är känsligt för samtliga parter och förde därför in ytterligare bestämmelser genom artikel 47. Arbetsdokumenten ska bland annat överföras via hemlandets behöriga myndigheter till det tredje landets behöriga myndighet enligt 47.1b. Kommissionen införde dock en möjlighet för revisorer och revisionsbolag att överföra dokument och handlingar direkt i särskilda fall, 47.4. Kommissionen framhöll att vissa villkor måste uppfyllas, 47.4a-e, och att Kommissionen kan definiera särskilda fall, 47.5. Krav infördes även på att syftet med utväxlingen av arbetsdokument och handlingar ska motiveras samt att de som arbetar eller har arbetat vid de behöriga myndigheterna i tredje länder omfattas av tystnadsplikt

⁹⁴ KOM (2003) 286 slutlig ”Meddelande från Kommissionen till rådet och Europaparlamentet: En förstärkt lagstadgad revision i EU”, s.18-19.

⁹⁵ KOM (2004) 177 slutlig ”Förslag till Europaparlamentets och rådets direktiv om lagstadgad revision av årsbokslut och sammanställd redovisning och om ändring av rådets direktiv 78/660/EEG och 83/349/EEG”, s. 9-10 och art 44-46.

47.2a-b. Kommissionen tydliggjorde att utväxlingen av arbetsdokument inte får inkräkta på medlemsstaternas suveränitet, säkerhet eller allmänna ordning, 47.2d. Kravet på utväxling av arbetsdokument utgår om ett domstolsförfarande redan har påbörjats i den berörda medlemsstaten, 47.2d.⁹⁶

Europaparlamentet justerade lagtextförslaget, såväl tekniska som andra, gällande internationella aspekterna i artiklarna 44-47. De förtydligade i artikel 44.1 att revisorer från tredje länder får godkännas om de uppfyller krav som är likvärdiga med direktivets krav för godkännande av revisorer. Artikel 45.3 förtydligades med att krav på att såväl revisorer som revisionsrörelser, i stället för enbart revisionsbolag, ska tillhöra ett godkänt system för tillsyn, kvalitetssäkring, utredning samt påföljder. Det föreskrevs även att om ett tredje lands system har kvalitetsgranskat och godkänts så gäller det i tre år. I artikel 45.3d som reglerar att den revision som genomförs av tredje länder ska utföras i enlighet med internationella revisionsstandarder tillförde de även att revisionen får utföras med likvärdiga standarder och krav. Som en följd härav infördes 45.6 som reglerar att bedömningen av likvärdigheten ska ske i samarbete med medlemsstaterna och beslutas av Kommissionen. Det infördes även i lagtexten att i avvaktan på Kommissionens beslut avgör medlemsstaterna likvärdigheten.⁹⁷

Artikel 46 har även genomgått förändringar och delats in tre punkter istället för en. Punkten 46.2 föreskriver att om Kommissionen bedömer att ett tredje lands system inte är likvärdigt, så får de under en lämplig övergångsperiod fortsätta med revisionen i enlighet med den aktuella medlemsstatens krav. I 46.3 har krav på att medlemsstaterna ska meddela Kommissionen om sina bedömningar av likvärdigheten, samt huvuddragen i det samarbete som förekommer med systemen i tredje länder. Motiveringen till de förändringar som genomförts av artiklarna 45-46 är att hänsyn nu tas till dels kraven för revisioner av börsnoterade bolag, dels de praktiska konsekvenser som uppstår för de behöriga myndigheterna inom EU i samband med registrering av tredje länders revisorer. I artikel 47 har en del tekniska förtydligande genomförts samt en ny punkt införts. 47.da. Den nya punkten föreskriver att överlämnandet av arbetsdokument samt övriga handlingar inte får strida mot sekretessbestämmelser och uppgiftsskydd. Införandet av den nya punkten motiveras med att uppgiftsskyddet och sekretessen måste betonas. Artikel 47.5 har genomgått ett tekniskt förtydligande, istället för att

⁹⁶ KOM (2004) 177 slutlig ” Förslag till Europaparlamentets och rådets direktiv om lagstadgad revision av årsbokslut och sammanställd redovisning och om ändring av rådets direktiv 78/660/EEG och 83/349/EEG”, s. 9-10 och art 47.

⁹⁷ KOM (2004/0177-C6-0005/2004-2004/0065(COD)), ändringsförslag 83-84, art 44-45.

Kommissionen kan definiera särskilda fall så föreskrivs det nu att de kan specificera särskilda fall för att underlätta samarbetet mellan myndigheterna och garantera att punkten tillämpas enhetligt.⁹⁸

4.2.7 Effekter för Sverige

Regeringen gav ut en faktapromemoria om Kommissionens förslag⁹⁹ till det nya åttonde direktivet, 2003/04:FPM106, där de sammanfattade de viktigaste förändringarna och effekter för Sverige. Remissinstanser i ärendet var bland annat näringslivet, Revisorsnämnden samt FAR, som i stora drag instämde med de svenska ståndpunkter som presenterades i faktapromemorian. Regeringen framhöll att direktivförslaget kan ses som en följd av dels senaste årens skandaler dels de förhandlingar som förts med USA angående i vilken utsträckning de nya amerikanska reglerna ska gälla för europeiska bolag som är noterade i USA.¹⁰⁰

Svenska regler för revisorer återfinns dels i revisorslagen (2001:883), dels i förordningen (1995:665) om revisorer. Reglerna behandlar i huvudsak samma områden som direktivförslaget. I faktapromemorian framhölls att dessa regler kommer att behöva genomgå stora förändringar och att även nya avsnitt kommer att behöva införas gällande internationella frågor. Föreskrifter antagna av Revisorsnämnden som har stöd i lagen och förordningen kommer härigenom att möta förändringar. Revisorsnämndens verksamhetsbudget vars intäkter idag helt bygger på avgifter kommer även att behöva ses över. Förutom de regleringar som endast handlar om revisorn så kommer associationsrättslig lagstiftning som innefattar regler om revision också att påverkas, häribland kan revisionslagen (1999:1079) samt aktiebolagslagen (2005:551) nämnas.¹⁰¹

Den huvudsakliga svenska ståndpunkten är att direktivet och Kommissionens strävan mot en mer långtgående harmonisering är positiv. Samtliga medlemsstater framhölls även vara positivt inställda. Vissa delar av direktivet väntas däremot få större inverkan än andra. Enligt direktivförslaget ska ISA gälla som revisionsstandard inom hela EU. Sverige framhölls enligt faktapromemorian ligga bra till, eftersom FAR 2004 infört RS som svensk revisionsstandard. RS är baserad på de internationella revisionsstandarderna, ISA, men har anpassats lite

⁹⁸ KOM (2004/0177-C6-0005/2004-2004/0065(COD)), ändringsförslag 84-90, art 45-47.

⁹⁹ KOM (2004) 177 slutlig

¹⁰⁰ Faktapromemoria 2003/04:FPM106 "Förslag till nytt direktiv om revision", KOM 2004-10455-01-00.

¹⁰¹ Ibid

efter svensk lagstiftning. Övergången till ISA, oavsett den slutliga tekniska lösningen, förväntades därför inte innebära några större svårigheter. Metoden för införandet av ISA får dock kritik för att vara alltför svårhanterlig och tunggrodd.¹⁰²

Förslaget om att inga revisorer får delta i ledningen av den offentliga tillsynen kritiserats och en bättre lösning framhålls vara att en minoritet av revisorer får delta. Revisorer kan härigenom bidra med expertkunskap, som påpekades vara av särskilt betydelse vid bedömningen av stora bolag.¹⁰³

Direktivförslaget framhölls även innebära stora kostnader för näringslivet och en konsekvensanalys efterfrågas. De förslag som väntas innebära extra stora kostnader uppgavs var bland annat att all kommunikation med revisorn måste dokumenteras och att revisionskommittéer måste inrättas i samtliga noterade bolag inom EU. Nyttan av införandet av revisionskommittéer påpekades understiga kostnaderna. Revisionskommittéernas uppgifter framhölls även vara opassande beskrivna. Regler kring företagsstyrning i direktivet framhölls även vara olämpliga eftersom fokus enligt faktapromemorian borde ligga på revisorns förhållningssätt till bolaget och inte bolagsstyrning.¹⁰⁴ FAR och näringslivet var länge negativt inställda till införandet av revisionskommittéer. 1995 presenterade även aktiebolagskommittén ett betänkande där de menade att revisionskommittéer inte var något för Sverige. Revisionskommittéer var då ett relativt obeprövat verktyg i företagen, men intresset har ökat markant. År 2000 var det fjorton svenska börsbolag som infört revisionskommittéer. Ledamöter i FAR framhöll 2002 att en mer positiv attityd till revisionskommittéer var tydlig. FEE, där FAR-ledamöter ingår, föreslog att nästan samtliga noterade bolag skulle inrätta en revisionskommitté. I Sverige föreslog den svenska Kodgruppen 2004 att styrelserna i noterade bolag borde inrätta revisionsutskott.¹⁰⁵

Den kritik mot direktivet som framfördes av Sverige genom faktapromemorian delades i stort av flera andra medlemsstater. Det påpekades att en fråga som

¹⁰² Faktapromemoria 2003/04:FPM106 "Förslag till nytt direktiv om revision", KOM 2004-10455-01-00.

¹⁰³ Ibid

¹⁰⁴ Ibid

¹⁰⁵ Wennberg, Inge (2004) "Revisionskommittéerna kommer in från kylan", *Balans*, Nr 8-9, 2004, s. 48-49.

upplevs vara mycket kontroversiell för många medlemsstater är kraven på den offentliga tillsynen.¹⁰⁶

Justitiedepartementet presenterade senare en ministerrådspromemoria efter mötet med ministerrådet, inför mötet med EU-nämnden 2004/05:12, angående förslaget till det nya åttonde direktivet¹⁰⁷. Förslaget hade behandlats i rådets arbetsgrupp för redovisning och revision. Förslaget mötte en hel del kompromissförslag främst från de irländska och nederländska ordförandeskapen. Kompromissförslagen framhölls innehålla positiva förändringar av förslaget för Sveriges del. Kompromissförslaget innehöll förändringar för revisorns oberoende som innebär att revisorn inte ska kunna ge råd till klienten, vid sidan av revisionen, i vissa bolag. Revisionskommittéernas tillämpningsområde inskränks även i kompromissförslaget.¹⁰⁸

De frågor som efter kompromissförslaget framhölls vara av stor betydelse för Sveriges del var att revisorn inte ska få utföra revision om självgranskningshot föreligger vid revision av företag av allmänt intresse, samt införandet av revisionskommittéer i företag av allmänt intresse. Självgranskningshot kan minska tilltron till revisionen, men det framhölls att inget förbud mot att utföra revision borde införas. Införandet av revisionskommittéer påpekades fortfarande medföra högre kostnad än nytta, även om kompromissförslaget minskade kretsen av företag som måste införa en revisionskommitté. Reglerna kring revisionskommittéerna framhölls fortfarande vara olämpligt utformade.

Samtliga medlemsstater var i huvudsak positivt inställda till kompromissförslaget, flertalet höll dock med Sveriges synpunkter på revisorns oberoende samt införandet av revisionskommittéer. Regleringarna kring internationella förhållanden upplevdes fortfarande som kontroversiella av medlemsstaterna.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Faktapromemoria 2003/04:FPM106 "Förslag till nytt direktiv om revision", KOM 2004-10455-01-00.

¹⁰⁷ KOM (2004) 177 slutlig

¹⁰⁸ Ministerrådspromemoria, Justitiedepartementet 2004-11-25, Sammanträdesdokument inför EU-nämndens möte 2004/05:12, 14590/04 DRS 38 CODEC 1228 + ADD 1 7677/04 DRS 11 CODEC 421.

¹⁰⁹ Ibid

5. Analys

I analysen används teorin kring global governance samt agentteorin för att analysera det empiriska materialet. Inledningsvis genomförs en övergripande analys av det globala system som direktivet ska verka inom med fokus på internationella aspekter. Jag kommer härnäst att gå in djupare på de övriga områdena med hjälp av såväl teorier kring global governance som agentteorin inom direktivet som behandlas i empirin. Avslutningsvis kommer effekterna för Sverige att analyseras med hjälp av de båda teorierna.

5.1 Global governancesystemet

Revisionsbranschen verkar idag på en global arena och måste härigenom anpassa sig efter nya förutsättningar. I det globala governancesystemet som den europeiska revisionsbranschen verkar inom finns en rad globala, internationella samt nationella aktörer. Dessa aktörer verkar i sin tur på olika nivåer i det globala systemet. EU verkar på samtliga nivåer och är den institution som har makten att reglera revisionen inom Europa. Dessa regleringar får nationella följder för medlemsstaterna och påverkar även det globala systemet. EU verkar för att uppnå en hög standard på revisionen inom EU och härigenom i de olika medlemsstaterna. Det är en stor utmaning att ta hänsyn till medlemsstaternas intressen samtidigt som allmänhetens intresse ska säkras. De globala, internationella samt nationella aktörerna vill även säkra sina intressen gällande den europeiska revisionen.

Medlemsstaterna inom EU har sedan länge deltagit aktivt i globala governancesystemet för revision exempelvis genom nationella organs medlemskap i FEE och IFAC. De har härigenom kunnat vara med i exempelvis utvecklingen av globala revisionsstandarder inom revision. I globala governancesystemet för revision finns inslag av såväl statliga som privata aktörer, vilket ställer krav på interaktionen mellan dessa.

Den enskilda staten kan inte längre ensam säkerställa en effektiv revision. Företagen har blivit mer globala vilket innebär att det krävs hjälp med alltifrån medling och koordination till att sanktionera samt övervaka. De nationella staterna har varken tillräckliga resurser eller juridiska möjligheter för att

säkerställa en effektiv revision för företagen. Flertalet medlemsstater inom EU har dock tagit initiativ till en mer global revision, exempelvis genom att införa ISA, vilket visar på att viljan till anpassa sig till de nya förutsättningarna finns.

Den lagstiftande makten har till viss del överlämnats till EU vilket gör att delegeringsgraden är hög, men det faktum att implementeringen lämnas till medlemsstaterna minskar den något. Genom EU skapades en möjlighet att reglera revisionen inom medlemsstaterna och uppnå en harmonisering. Beslutet om att öka regleringen av revisionen inom EU får anses vara demokratiskt. Det kollektiva problem som skandalerna medförde var av stor omfattning och hög intensitet, eftersom att kapitalmarknaderna i USA och Europa skakades. Förtroendet för revisionsbranschen minskade från såväl investerare som allmänheten. Globala, internationella samt nationella initiativ till att förbättra revisionen uppkom härefter, vilket initierar att beslutet att effektivisera revisionen var väl grundat. Signifikansen av att reglera revisionen på en högre nivå var även mycket stor, eftersom lokala lösningar visat sig vara otillräckliga.

Skandalerna var ett tydligt tecken på att regleringarna inom revision inte var tillräckliga. EU hängde inte med i utvecklingen av global governancesystemet för revision. Privata initiativ, som IFAC, dominerade utvecklingen. IFAC skapade sina egna revisionsstandarder i syfte att uppnå en harmoniserad och högkvalitativ revision. Det var dock inte alla medlemsstater som införde dessa revisionsstandarder. Bristen på heltäckande regleringar, trots privata initiativ, hade till följd att revisionen skiljde sig mycket åt mellan medlemsstaterna. Genom det moderniserade åttonde direktivet tar EU ett steg fram och följer med i utvecklingen.

Den enskilda staten har en viktig roll i global governancesystemet för revision. Moderniseringen av det åttonde direktivet erbjuder mer heltäckande lösningar för revisionen, men det är upp till den enskilda staten att se till att rättsäkerheten i dessa regleringar upprätthålls. Direktivet föreskriver även ett utökat samarbete mellan såväl medlemsstaterna som tredje länder. För att säkerställa ett effektivt samarbete krävs dock att länderna samarbetar väl i praktiken.

Vägen mot en modernisering av det åttonde bolagsdirektivet är kantat av kompromisslösningar. Det har inte varit lätt att uppnå en enhetlig åsikt gällande revisionen inom EU. Globala, internationella samt nationella organ har påverkat resultatet.

USA har mycket makt i global governancesystemet för revision. En av de främsta anledningarna till detta är att de har en så stor och viktig kapitalmarknad. USA har efter skandalerna reglerat sin kapitalmarknad hårt, vilket betyder att nya krav ställs på de företag som vill vara en del av denna marknad. För många företag inom EU är tillgången till USA:s kapitalmarknad essentiell. USA ställer höga krav på att revisionen av företagens räkenskaper följer USA:s regler. Genom EU stärks dock medlemsstaternas position gentemot USA. Moderniseringen av det åttonde direktivet förstärker även EU:s förhandlingssituation gentemot USA. EU kan genom att påvisa att de har mer heltäckande och harmoniserade regleringar för revisionen stärka sina argument för att USA ska acceptera företag som är reviderade enligt Europeiska regler.

USA har i grunden ett mer regelbaserat synsätt på revisionen medan Europas synsätt är mer principbaserat. Genom att öka regleringarna för revisionen inom EU närmar sig systemen varandra, men grundprincipen skiljer sig fortfarande. USA har dock ett behov av andra företag och att ingå i internationella organisationer. USA har liksom EU påverkats negativt av de senaste årens skandaler och för att uppnå en effektiv revision krävs det ett ökat samarbete även från deras sida. En kompromisslösning som går ut på dubbelregistrering av revisionsföretag kan inte anses vara effektivt från någon sida. Moderniseringen av det åttonde direktivet kan vara ett steg mot en effektivare revision inom EU, men för att uppnå en effektiv revision på global nivå krävs det ett effektivt samarbete mellan USA och EU. För att uppnå effektivitet i global governancesystem krävs det att olika maktstrukturer sammankopplas till integrerade nätverk. Moderniseringen av det åttonde direktivet öppnar upp för samarbete dels mellan EU:s medlemsstater dels mellan tredje länder, vilket är ett steg mot en effektivare revision.

5.2 Revisorns oberoende

Arbetet med principer för revisorns oberoende startade innan skandalerna. Revisorskåren fick i uppdrag att undersöka medlemsstaternas principer för oberoende, vilket innebar ett samarbete mellan privata aktörer och statliga. Samarbetet effektiviserade förfarandet, eftersom att revisorskåren besitter teknisk kunskap. Genom införandet av revisionskommittén 1998 fokuserade EU ytterligare på frågor kring revisorns oberoende, vilket resulterade i en rekommendation gällande oberoendet. Huvudsyftet var att bevara revisorns

oberoende i förhållande till den reviderade verksamheten. I det moderniserade åttonde direktivet fördes rekommendationen in i lagtext.

Revisorns oberoende är mycket viktigt att bevara, eftersom att han är agent och ska skydda principalens intresse. Revisorn kan anses vara agent för samtliga intressenter från aktieägare till allmänheten. När oberoendet hotas finns det en risk för att revisorn inte handlar med principalens bästa i åtanke. Genom införandet av reglerna kring revisorns oberoende i direktivet förstärks detta krav på oberoende, vilket kan komma att påverka revisorns handlingar i förhållande till principalen positivt. I Kommissionens lagtextförslag infördes krav på att revisorn ska dokumentera alla hot mot revisorns oberoende och vidtagna skyddsåtgärder. Kravet kan tyckas vara väl hårt och i det slutliga förslaget har kravet lättat till att samtliga betydelsefulla hot ska dokumenteras. Kravet på dokumentation är positivt för principalen, eftersom att problemet med asymmetrisk information mildras något. Priset för denna information måste dock vara rimligt, varför det kan vara effektivare med den ändring som det slutliga lagtextförslaget medförde. Regleringen kring att revisionsarvodena måste vara tillräckliga för att säkra revisionskvaliteten togs bort i det slutliga lagtextförslaget med hänvisning till att det är upp till marknaden att avgöra rimliga avgifter. Principalen betalar för agentens arbete och det känns naturligt att betala för den nytta som han anser att han får.

Kommissionen fick även en möjlighet att anta olika tillämpningsföreskrifter för att ytterligare säkerställa förtroendet för revisorsfunktionen. Förtroendet för revisorsfunktionen har minskat sedan skandalerna och restriktivare åtgärder kan därför vara nödvändiga. Kommissionen hade ännu inte analyserat om restriktivare åtgärder borde införas, men det finns en öppning för eventuella ytterligare åtgärder.

5.3 Revisionskommittéer

Som en ytterligare förstärkning till revisorns oberoende infördes krav på revisionskommittéer i företag av allmänt intresse. Revisorn ska härigenom bevara sitt oberoende gentemot företagsledningen för att kunna tillvarata principalernas intressen. Revisionskommitténs sammansättning reglerades i Kommissionens lagtextförslag, inga personer i företagets ledning eller kontrollorganet får delta. Revisionskommittén skulle enligt Kommissionen även bestå av en person med kompetens inom området för att öka effektiviteten. Det slutliga lagtextförslaget

innehöll även krav på att revisionskommittéer ska inrättas i företag av allmänt intresse, men kravet på dess sammansättning mildrades. Det är upp till företagen att bestämma vem som sitter i revisionskommittén så länge en person är oberoende och besitter kompetens inom området. Revisionskommittén fick även i Kommissionens lagtextförslag omfattande uppgifter som i det slutliga lagtextförslaget tilläts utföras av förvaltnings- eller kontrollorganet. Revisionsbolagets förhållande till revisionskommittén är reglerat och de ska rapportera om viktiga punkter i revisionen till revisionskommittén, vilket kan öka effektiviteten.

De förändringar som genomförts i det slutliga lagtextförslaget kan tänkas minska skyddet för principalerna, men ur effektivitetssynpunkt är förändringen nog till det bättre. Ett införande av revisionskommittéer i företag av allmänt intresse understryker relevansen av att revisorn bevarar sitt oberoende. Vid revision av företag av allmänt intresse har revisorn flera olika intressen att ta hänsyn till och omfattningen av principalerna är större, vilket motiverar införandet av revisionskommittéer. Införandet av revisionskommittéer är mycket kostsamt för företagen och en alltför omfattande reglering kring arbetet i revisionskommittén skulle öka kostnaderna ytterligare och även påverka effektiviteten. Det är positivt att agenten får större inblick i verksamheter som de reviderar för att bättre kunna tillvarata principalernas intressen. Vid beaktande av dels reglerna för revisorns oberoende dels av införandet av revisionskommittéer ökar skyddet för principalen. Genom de slutliga ändringarna av lagtextförslaget minskar även kostnaderna något, vilket i sin tur minskar principalernas kostnad för att övervaka agenten.

5.4 Revisionsstandarder och revisionsberättelsen

Det moderniserade åttonde direktivet föreskriver att medlemsstaterna ska införa ISA som revisionsstandard. Syftet med att införa ISA som revisionsstandard inom EU är att uppnå en högkvalitativ revision som är mer harmoniserad. ISA har utarbetats av den globala revisorsorganisationen IFAC. Ett införande av de internationella revisionsstandarderna ökar harmoniseringen inom global governancesystemet för revisionen. Arbetet med införandet av ISA har underlättats med hjälp av de olika internationella och nationella privata organen inom global governancesystemet. Deras arbete har lagt en bra grund för införandet av ISA i medlemsstaterna. Många medlemsstater påbörjade implementeringsprocessen av ISA innan moderniseringen av det åttonde

bolagsdirektivet. Effektiviteten i det globala systemet för revision ökar genom ett införande av mer enhetliga regler. Samarbete mellan medlemsstaterna underlättas om de utför revisionen mer enhetligt. ISA blir genom lagtextförslaget ett statligt krav men har redan tidigare utarbetats som standard av revisorsprofessionen.

Vissa menar dock att revisionsstandarderna inte håller en hög kvalitet. Förbättringsarbetet med ISA som genomförts av IAASB de senaste åren kan dock anses ha höjt kvalitén. Nyttan av införandet av gemensamma revisionsstandarder överväger även kostnaden för att inte göra det. Högkvalitativa revisionsstandarder kan bidra till att säkra principalens intresse. Vissa menar dock att revisionsstandarderna inte borde utarbetas med revisorsprofessionen som högsta ledningsorgan, eftersom att en intressekonflikt kan föreligga. Genom IFAC:s införande av PIOB har dock allmänhetens intresse stärkts. IFAC har även arbetat med att öka insynen i deras arbete, vilket kan minska informationsasymmetrin i förfarandet.

I Kommissionens lagtextförslag infördes krav på att medlemsstaterna inte får införa strängare regleringar om inte särskilda krav föreligger. Formuleringen omarbetades till det slutliga lagtextförslaget och det blev klart att de får införa strängare regleringar om det är i enlighet med nationella regleringar. Medlemsstaterna fick även en möjlighet att införa ytterligare krav på revisionen de kommande två åren efter införlivandet. Detta gör att delegeringsgraden blir lägre, vilket kan uppfattas som positivt i de olika medlemsstaterna. Förfarandet kan leda till att revisionen inte blir helt enhetlig, men på ett första stadium kan det vara bra för länderna med utrymme för att underlätta övergången. Medlemsstaterna får härigenom tid på sig att genomföra eventuella ändringar i nationell lagstiftning. Införandet av strängare regleringar ska även motiveras noggrant till Kommissionen, vilket ökar förståelsen och öppenheten i medlemsstaternas förfarande, vilket kan verka positivt för allmänhetens intresse.

Koncernrevisorn får genom lagtextförslaget ett stort ansvar för revisionen av koncerner. Genom ansvaret kan principalens och allmänhetens intresse säkras något. Den dokumentation som koncernrevisorn gör skall möjliggöra, för den behöriga myndigheten, en ordentlig utvärdering. Informationsasymmetrin minskar något och allmänhetens intresse stärks av att den behöriga myndigheten kan genomföra en ordentlig undersökning.

5.5 Offentlig tillsyn och samarbete mellan medlemsstaterna

När en yrkesgrupp är självreglerande kan intressekonflikter uppstå. Genom det moderniserade åttonde direktivet införs krav på offentlig tillsyn för revisionsbranschen. Regleringen av den offentliga tillsynen kan öka förtroendet för branschen, genom att de ska verka i allmänhetens intresse. I syfte att öka allmänhetens förtroende för branschen infördes även krav på att tillsynen i majoritet ska skötas av lekmän och att endast lekmän får delta vid tillsynen av revisorer som reviderar verksamheter av allmänt intresse. De senare kravet togs bort i det slutliga lagtextförslaget med motiveringen att det skulle minska effektiviteten. Vid beaktande av såväl Kommissionens som Europaparlamentets tidigare motiveringar så verkar den förändringen mer ligga i linje med tidigare resonemang. Principalen vill se till att agenten verkar i hans intresse, men inte till priset av ineffektivitet och omotiverat höga kostnader. För att upptäcka vissa saker krävs det även viss kunskap, vilket ytterligare talar för att effektiviteten ökar om andra än lekmän får delta. De gemensamma kraven för offentlig tillsyn är minimikrav, vilket öppnar upp för medlemsstaterna att själva införa ytterligare regleringar. Genom minimikraven harmoniseras tillsynen inom EU och medlemsstaterna tvingas nå upp till en viss miniminivå, vilket stärker allmänhetens intresse. Ett system för offentlig tillsyn inom EU kan i högre grad säkerställa förtroendet till kapitalmarknaderna, eftersom att allmänhetens intresse härigenom ska tillvaratas.

Genom det moderniserade åttonde direktivet införs rekommendationen om kvalitetssäkring, 2000, i lagtext. Kvalitetskontroller sammankopplas i rekommendationen med påföljder. Ytterligare regleringar gällande påföljder har inte ansetts möjliga, eftersom att medlemsstaternas nationella rättssystem skiljer sig åt. Kommissionen införde dock krav på öppenhet, insyn och publicitet i disciplinsystemen. Dessa krav verkar positivt för att minska informationsasymmetrin mellan agenten och principalen. Allmänhetens förtroende för revisionsbranschen kan även öka om de faktiskt ser att revisorerna står under tillsyn och inte endast är branschreglerade. Det moderniserade åttonde direktivet föreskriver att finansieringen av det offentliga tillsynssystemet ska finansieras så att det inte påverkas av revisorer eller revisionsbolag. Genom detta förfarande så minskar eventuella intressekonflikter, vilket ökar agentens trovärdighet. Finansieringsregleringen ökar även den faktiska synbarheten av att det offentliga tillsynssystemet är fritt från otillbörlig påverkan, vilket ytterligare kan öka allmänhetens förtroende.

I global governancesystemet för revision är EU:s kapitalmarknad en mycket betydelsefull faktor att ta hänsyn till. Det ställs härigenom krav på införandet av ett väl fungerande nätverk för de olika nationella tillsynssystemen. Genom moderniseringen av det åttonde direktivet regleras samarbetet mellan tillsynsmyndigheterna och det föreskrivs att de ska samverka effektivt. Kommissionen införde i sitt lagtextförslag en möjlighet för medlemsstaterna att granska varandras system, det slutliga lagtextförslaget ändrades dock till att detta ansvar ska vila på Kommissionen. Genom moderniseringen av det åttonde direktivet föreskrevs även att tillsynsmyndigheterna i de olika medlemsstaterna ska samarbeta i olika utredningar och utge information. Informationsutbytet får inte inkräkta på medlemsstaternas suveränitet, säkerhet eller strida mot nationella säkerhetsregler. Reglerna kring samarbetet mellan tillsynsmyndigheterna har av medlemsstaterna upplevts vara kontroversiella. I det slutliga lagtextförslaget har dock krav på tystnadsplikt införts, vilket kan uppfattas som positivt av medlemsstaterna. För att effektivisera tillsynen av revisionen inom EU krävs dock ett utökat samarbete för tillsynen. Revisorerna liksom företagen verkar idag över gränserna, vilket gör att tillsynen måste följa denna utveckling. Ett väl fungerande nätverk för tillsynen inom EU är härigenom av högsta relevans. Det finns dock en hel del svårigheter gällande samarbetet mellan de nationella tillsynsmyndigheterna. De nationella tillsynsmyndigheterna ser idag mycket olika ut och alla medlemsstater har inte ett system för offentlig tillsyn. Medlemsstaterna måste först utarbeta väl fungerande offentliga tillsynssystem innan samarbetet kan bli effektivt. Moderniseringen av det åttonde direktivet presenterar verktyg för en offentlig tillsyn samt samarbetet, men det kommer nog att ta lång tid innan systemet kan anses vara effektivt.

5.6 Effekter för Sverige

Sverige är en del av global governancesystemet för revision och deltar aktivt genom sina nationella organs medlemskap i internationella och globala organisationer samt genom sitt medlemskap i EU. Genom moderniseringen av det åttonde direktivet införs en mer omfattande reglering kring revisionen inom EU, vilket påverkar Sverige som medlemsstat. Svenska regleringar på området kommer att behöva genomgå stora förändringar. Det moderniserade åttonde direktivet är dock utformat som minimikrav, vilket innebär att det finns utrymme för svenska särdrag. Det moderniserade åttonde direktivet har till stora delar

mottagits positivt i Sverige och andra medlemsstater, vilket tyder på att initiativen är väl grundade.

Reglerna kring revisorns oberoende är mer långtgående än den tidigare rekommendationen kring revisorns oberoende, vilken Sverige anser sig ha infört och i vissa fall även gått steget längre. Den svenska principbaserade analysmodell för revisorns oberoende, som infördes i samband med den nya svenska revisorslagen 2002, beskrivs överensstämma med den modell som införs genom det moderniserade åttonde direktivet. Direktivet föreskriver hårdare regleringar gällande revisorns oberoende vid företag av allmänt intresse, vilket är en nyhet för Sverige. Företag av allmänt intresse påverkar dock en stor grupp av intressenter. Det kan därför vara viktigt att hårdare reglera agenten i detta förhållande även i Sverige.

Införandet av ISA väntas inte få alltför omfattande effekter. FAR har arbetat fram RS som införts i Sverige och bygger på ISA. Negativa åsikter kring införandet av ISA har dock berört metoden för införandet som beskrivs vara svårhanterlig och tunggrodd. Metoden kan innebära en viss ineffektivitet i systemet. Införandet av ISA måste dock anses vara positivt eftersom att den europeiska revisionen harmoniseras och en viss minimnivå säkerställs. Miniminivån stärker även svenska intressen, eftersom att företagen och revisorerna har blivit mer globala.

Sverige har idag, genom Revisorsnämnden, ett system för offentlig tillsyn som ligger i linje med det moderniserade åttonde bolagsdirektivets föreskrifter, vilket underlättar införandet av de nya reglerna. Revisorsnämnden kommer dock att möta en del förändringar. Verksamheten finansieras idag helt av revisorskåren, vilket inte tillåts enligt det moderniserade åttonde bolagsdirektivet. Finansieringsaspekten kan tänkas minska eventuella intressekonflikter. Revisorsnämnden blir Sveriges behöriga myndighet och kommer härigenom att ingå i det utökade samarbete mellan de nationella tillsynssystemen dels mellan medlemsstaterna dels med tredje länder. Det faktum att Revisorsnämnden ser positivt på samarbetet och vill delta i utvecklingen av systemet gör att de blir en aktiv deltagare i global governancesystemet för revision.

De negativa svenska ståndpunkter som uppkom efter Kommissionens lagtextförslag har genom det slutliga lagtextförslaget minskat. Kravet på att all kommunikation med revisorn skulle dokumenteras ströks helt. De svenska principalernas kostnad för att övervaka agenten skulle härigenom troligtvis ha överstigit nyttan. Införandet av revisionskommittéer i företag av allmänt intresse

beskrevs från svenskt håll även innebära högre kostnad en nytta. Genom det slutliga lagtextförslaget minskade dock kretsen av företag som är tvungna att införa en revisionskommitté. Övriga regleringar gällande bland annat revisionskommitténs sammansättning och arbetsuppgifter förändrades även, till alternativ som kan anses vara mindre kostsamma. Införandet av revisionskommittéer i svenska bolag kan vara en positiv åtgärd, eftersom att revisorns oberoende härigenom ska stärkas. Företag av allmänt intresse har en stor intressentgrupp, vilket motiverar införandet av revisionskommittéer. Det faktum att reglerna beskrivs vara olämpligt utformade kan dock inverka negativt på effektiviteten.

6. Slutdiskussion

I det avslutande kapitlet presenteras de slutsatser som genererats ur analysen. De frågor som ställdes i problemformuleringen besvaras här för att uppnå syftet. Avslutningsvis presenteras förslag till vidare forskning.

6.1 Slutsats

Moderniseringen av det åttonde bolagsdirektivet erbjuder en mer heltäckande reglering av revisionen än tidigare. Direktivet öppnar upp för ett utökat samarbete inom global governancesystemet för revision, genom regleringarna rörande samarbete dels mellan medlemsstaterna dels mellan tredje länder. Nya samarbetsformer är nödvändiga för att kunna säkerställa en effektiv revision, eftersom företagen har blivit mer globala. Regleringarna erbjuder verktyg för ett utökat samarbete, men för att detta samarbete ska bli effektivt i praktiken måste de nationella staterna ta ett stort ansvar.

Det slutliga lagtextförslaget har formen av minimikrav, vilket öppnar upp för nationella regleringar. Revisionen inom EU kan härigenom även fortsättningsvis skilja sig åt. Revisionen inom EU blir dock genom lagtextförslaget mer harmoniserad genom att en miniminivå säkerställs, vilket är positivt för samtliga intressenter.

USA har visat sig ha stor inverkan på global governancesystemet för revision, mycket på grund av deras starka kapitalmarknad. Tillgången till USA:s kapitalmarknad är mycket viktig för företagen inom EU. Moderniseringen av det åttonde bolagsdirektivet öppnar upp för ett utökat samarbete och förser EU med en mer enhetlig röst, vilket kan verka positivt i kommande förhandlingssituationer. Deras argument för att USA ska acceptera EU:s revision som likvärdig stärks, eftersom att de kan påvisa att en viss miniminivå nu är lagreglerad. Revisionen inom EU kan effektiviseras genom moderniseringen av det åttonde bolagsdirektivet, men utan ett väl fungerande samarbete med USA blir global governancesystemet inte lika effektivt.

Global governancesystemet för revision har många starka privata aktörer som länge arbetat med att effektivisera och stärka revisionen. EU som har makten att

reglera revisionen inom EU ligger efter i utvecklingen. Jag anser att EU bör ha ett nära samarbete med dessa aktörer, eftersom att de besitter mycket kunskap och erfarenhet. Effektiviteten i global governancesystemet för revision kan härigenom öka. Införandet av ISA är ett bra exempel på att EU nu tar steget mot att höja revisionskvaliteten inom EU och göra den mer enhetlig. ISA har utvecklats av den privata aktören IFAC och införs nu som standard inom EU, vilket är ett bra exempel på samarbete mellan privata och statliga aktörer. EU ställer dock krav på öppenhet och insyn i de privata aktörernas arbete för att säkerställa allmänhetens intresse. Ökad insyn verkar positivt för allmänhetens intresse så länge inte kostnaderna överstiger nyttan.

Kravet på att medlemsstaterna ska ha ett system för offentlig tillsyn anser jag kunna öka förtroendet för revisionsbranschen, som upplevt många skandaler. Risker för intressekonflikter minskar härigenom, vilket stärker allmänhetens intresse. Det kommer att bli en utmaning för de medlemsstater som idag inte har ett offentligt tillsynssystem som ligger i linje med direktivet. Först efter att samtliga länder har ett fullgott system kan samarbetet bli effektivt.

Genom de olika reglerna inom direktivet ökar insynen i revisionen, vilket minskar informationsasymmetrin mellan principalen och agenten. Företag av allmänt intresse har fått strängare regleringar, eftersom att de har en stor intressentgrupp. Företag av allmänt intresse kan även påverka EU:s kapitalmarknad, vilket jag anser motiverar regleringarna.

Medlemsstaterna inom EU kommer genom moderniseringen av det åttonde bolagsdirektivet vara tvungna att genomföra stora förändringar. Sveriges institutionella struktur med aktörer som FAR och Revisorsnämnden har lagt en bra grund för införandet av de nya lagreglerna. Införandet av de nya lagreglerna kommer härigenom att gå smärtfriare för Sverige än för vissa andra medlemsstater. Vissa förändringar kommer dock att vara kostsamma och det återstår att se om kostnaden överväger nyttan.

Moderniseringen av det åttonde bolagsdirektivet anser jag är ett bra första steg mot en effektivare revision. EU tillsammans med medlemsstaterna har dock ett stort ansvar för att få dessa att fungera effektivt i praktiken.

6.2 Förslag till vidare studier

Moderniseringen av det åttonde bolagsdirektivet kommer att innebära kostnader för medlemsstaterna. Kostnaden av att övervaka företagen får inte överstiga nyttan. Jag anser därför att det vore intressant att genomföra en studie av de ekonomiska konsekvenserna ur ett nationalekonomiskt perspektiv.

De olika medlemsstaterna inom EU står i och med implementeringen av det moderniserade åttonde direktivet inför en rad förändringar. Vissa medlemsstater är mer förberedda än andra. Harmonisering är ett av målen för det nya direktivet. En jämförande studie av olika medlemsstater i syfte att utröna om revisionen genom direktivet blivit mer enhetlig skulle således vara mycket intressant.

Sverige kommer som medlemsstat att vara tvungen att genomföra ändringar i de nationella lagarna. De faktiska lagförändringarna som moderniseringen av det åttonde bolagsdirektivet föranleder är mycket intressanta, varför en sådan studie rekommenderas.

7. Källförteckning

Publicerade källor

Artsberg, Kristina (2003) Redovisningsteori –policy och –praxis, Liber AB.

Brännström, Dan (2004) ”Det krävs ökad tydlighet och mer långtgående åtgärder!”. *Balans*, Nr 4, 2004, s. 41-42.

Dahlman, Christian, Glader, Marcus, Reidhav, David (2004) Rättsekonomi En introduktion, Studentlitteratur.

Danielsson, Åke, Larsson, Lars-Gunnar (2004) ”RS utmanar revisorns beteende”. *Balans*, Nr 11, 2004, s. 15-16.

Diamant, Adam, Holm, Anders, Strömberg, Peter (2006) ”Revisorsnämnden och åttonde direktivet ställer nya krav på både professionen och på tillsynen”. *Balans*, Nr 1, 2006, s.22-25.

Held, David, McGrew, Anthony, Goldblatt, David, Perraton, Jonathan (2000) ”Global Transformations”. Cambridge: Polity Press, Blackwell Publishers Inc.

Held, David, McGrew, Anthony (2002) ”Governing Globalization: Power and Global governance” eds Held, D. & McGrew, A. Cambridge: Polity Press, s. 8-9.

Held, David (2004) ”Democratic Accountability and Political Effectiveness from a cosmopolitan Perspective”. *Government and opposition*, Nr 2, Volym 39, 2004, Blackwell, s. 364-391.

Hirst, Paul, Thompson, Grahame (1999) ”Globalization in question- The international economy and the possibilities of governance”. Polity Press, Blackwell Publishers Inc.

Holmquist, Bengt (1999) ”ISA det största projektet i FARs historia”, *Balans*, Nr 3, 1999, s. 9-10.

Jacobsen, D.I. (2002) Vad, hur och varför?, Studentlitteratur.

Koenig –Archibugi, Mathias (2002) ”Governing Globalization: Power and Global governance” eds Held, D. & McGrew, A. Cambridge: Polity Press, s. 46-63.

Nygaard, Claus, Bengtsson, Lars (2002) Strategizing –en kontextuell organisationsteori, Studentlitteratur.

Pressrelease, 13165/05 (Presse 260), Luxemburg, 2005-10-11.

Revisorsnämndens årsredovisning 2003.

Revisorsnämndens årsredovisning 2004.

Smouths, Marie-Claude (1998) "The proper use of governance in international relations". *International Social Science Journal*, Nr 155, volym 50, 1998, Blackwell, s. 81-99.

Wennberg, Inge (2004) "Revisionskommittéerna kommer in från kylan", *Balans*, Nr 8-9, 2004, s. 48-49.

Woods Ngairé (2002) "Governing Globalization: Power Authority and Global governance" eds Held, D. & McGrew, A. Cambridge: Polity Press, s. 25-43.

Rättsligt material

Direktiv 84/253/EEG, EGT L 126, 12.05.1984, s. 0020-0026.

Faktapromemoria 2003/04:FPM106 "Förslag till nytt direktiv om revision", KOM 2004-10455-01-00, (hämtad 2006-03-22 från http://www.riksdagen.se/Webbnav/index.aspx?&nid=251&dok_id=GR06106).

Grönbok, "Roll, ställning och ansvar för revisorer som utför lagstadgad revision inom EU", (hämtad 2006-04-20 från http://ec.europa.eu/internal_market/auditing/docs/liability/700996_sv.pdf).

KOM 98/C 143/03 "Meddelande från Kommissionen om lagstadgad revision i Europeiska unionen: vägen framåt", (hämtad 2006-04-20 från [http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31998Y0508\(01\):SV:HTML](http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31998Y0508(01):SV:HTML)).

KOM (2003) 286 slutlig, "Meddelande från Kommissionen till rådet och Europaparlamentet: En förstärkt lagstadgad revision i EU", (hämtad 2006-04-20 från http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/sv/com/2003/com2003_0286sv01.pdf).

KOM (2004)177 slutlig "Förslag till Europaparlamentets och rådets direktiv om lagstadgad revision av årsbokslut och sammanställd redovisning och om ändring av rådets direktiv 78/660/EEG och 83/349/EEG", (hämtad 2006-05-23 från http://europa.eu.int/eur-lex/sv/com/pdf/2004/com2004_0177sv01.pdf).

KOM (2004/0177-C6-0005/2004-2004/0065(COD))

Ministerrådspromemoria, Justitiedepartementet 2004-11-25, Sammanträdesdokument inför EU-nämndens möte 2004/05:12, 14590/04 DRS 38

CODEC 1228 + ADD 1 7677/04 DRS 11 CODEC 421, (hämtad 2006-03-22 från <http://www3.riksdagen.se/default.asp?DocGUID=%7BCEA191FF-A72C-42CE-A98B-E667BC56A468%7D>).

Elektroniska källor

Ekonomihögskolans hemsida, <http://www.ehl.lu.se/biblioteket>, Lindqvist, Linn, Paulsson, Johanna (2006) "Hur har rollen för FAR och Revisorsnämnden förändrats? 1999-2005", 2006-01-27, s. 21-31.

FARs hemsida, www.far.se/, 2006-04-23.

FEE:s hemsida,
www.fee.be/aboutfee/default.asp?library_ref=1&category_ref=1&content_ref=82,
2006-04-23.

IFAC:s hemsida, www.ifac.org/About/, 2006-04-22.

IFAC:s hemsida, www.ifac.org/IAASB/About.php, 2006-04-23.

IFAC:s hemsida, www.ifac.org/MediaCenter/files/IAASB_Fact_Sheet.pdf, 2006-04-23.

Revisorsnämndens hemsida, www.revisorsnamnden.se/inforam.htm, 2006-04-23.